

Eeva-Maria Koskinen
Aino Rihti
Laura Väisänen
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Humanistisen alan ammattikorkeakoulututkinto
Tulkki (AMK), viittomakieli ja tulkkaus
Opinnäytetyö, 2021

**PUPUN PULMAKULMA –
VUOROVAIKUTUKSEN TUKEMINEN NEPSY-
LASTEN KANSSA**

TIIVISTELMÄ

Eeva-Maria Koskinen, Aino Rihti & Laura Väisänen
Pupun Pulmakulma – Vuorovaikutuksen tukeminen neopsy-lasten kanssa
73 s., 8 liitettä
Kevät 2021
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Humanistisen alan ammattikorkeakoulututkinto
Tulkki (AMK), viittomakieli ja tulkkaus

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin tukemista varhaiskasvatusryhmässä, jossa on lapsia, joilla on neuropsykiatrisia erityispiirteitä. Opinnäytetyö oli laadullinen kehittämistyö, ja sen avulla haluttiin selvittää, ovatko puhetta tukevat, täydentävät ja korvaavat menetelmät käytössä olevia keinoja vuorovaikutuksen tukemisessa. Tavoitteena oli myös lisätä menetelmien käyttöä lasten kanssa, joilla on neuropsykiatrisia erityispiirteitä ja antaa ammattilaisille konkreettisia toimintatapoja vuorovaikutuksen tukemiseksi. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi toteutettiin aihetta käsittelevä videosarja. Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä varhaiskasvatusryhmien kanssa, missä oli neurotyypillisiä lapsia, sekä lapsia, joilla on neuropsykiatrisia erityispiirteitä.

Aineistokeruumenetelmänä käytettiin kolmea kyselyä, jotka toteutettiin verkossa. Kysely 1A käsitteli toiveita videoille ja kyselyt 1B ja 2 käsittelivät palautetta valmiista videoista. Ensimmäisen kyselyn avulla selvitettiin puhetta tukevien, täydentävien ja korvaavien menetelmien senhetkistä käyttöä sekä sitä, millaisiin tilanteisiin ohjaajat kaipaisivat tukea vuorovaikutustilanteissa. Ensimmäisen kyselyn vastausten perusteella toteutettiin videosarja, jossa neuropsykiatrisia erityispiirteitä käsiteltiin lapselle ymmärrettävällä ja mielenkiintoisella tavalla. Kyselyt lähetettiin neljän varhaiskasvatusryhmän ohjaajille. Videosarja koostui neljästä lyhyestä videosta, joissa oli aiheena jokin neuropsykiatrisia erityispiirteitä omaavalle lapselle tyypillisesti haastava tilanne. Videoissa seikkaileva Pupu kohtaa haastavia tilanteita ja hakee niihin ratkaisuja puhetta tukevia, täydentäviä ja korvaavia menetelmiä käyttämällä. Videosarja lähetettiin varhaiskasvatusryhmille katsottavaksi, minkä jälkeen varhaiskasvatuksen ohjaajat arvioivat videoiden tehokkuutta ja käytettävyyttä. Aineisto muodostui kyselyistä ennen videoiden toteutusta ja niiden jälkeen. Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin teemoittelua.

Opinnäytetyön tulokset ovat suuntaa antavia, koska vastaajien otos oli suhteellisen pieni. Tulokset viittaavat siihen, että puhetta tukevat, täydentävät ja korvaavat menetelmät ovat jo käytössä olevia menetelmiä kommunikoinnin tukemisessa varhaiskasvatuksessa, mutta uusille toimintatavoille ja tukikeinoille oli myös tarvetta erityisesti siirtymätilanteisiin, tunnetaitojen käsittelyyn ja rentoutumiseen. Tulosten mukaan toimivia menetelmiä vuorovaikutuksen tukemiseksi olivat sosiaalinen tarina, päivästrukturi, toimintataulu ja tunnekortit.

Asiasanat: puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi, neuropsykiatriset erityispiirteet, integroitu varhaiskasvatusryhmä

ABSTRACT

Eeva-Maria Koskinen, Aino Rihti & Laura Väisänen
Pupun Pulmakulma – Supporting interaction with children with neuropsychiatric difficulties
73 p., 8 appendices
Spring 2021
Diaconia University of Applied Sciences
Bachelor's Degree in Humanities
Master's Degree programme in Interpreting

The goal of the thesis was to research how to support interaction and communication and how to increase the use of augmentative and alternative communication methods in early age education with children with neuropsychiatric difficulties. The goal was also to research how augmentative and alternative communication methods have been used before in early age education and to give new methods for early age instructors. There was a video series made to support children with neuropsychiatric difficulties in challenging situations. Thesis was qualitatively development-oriented, and it was made in co-operation with early age education groups with neurotypical children and children with neuropsychiatric difficulties.

The data was collected with three Webropol-surveys and was sent to early age education instructors. Survey 1A included questions about usage of augmentative and alternative communication and challenging interactive situations in early age education group with children with neuropsychiatric difficulties. The data from Webropol-survey was used to create video series that included four different subjects that are typically challenging to children with neuropsychiatric difficulties. With surveys 1B and 2 early age instructors evaluated the content and usage of the video series. Main character of the videos is Bunny who faces challenging situations and finds way to solve them with augmentative and alternative communication methods. Video series was sent to co-operative early age education groups and valuated by instructors in effectiveness and usage. The data was analyzed with thematic analysis.

It appears in the conclusions that augmentative and alternative communication methods are already used in early age education groups but in the other hand, there is a need for new methods and procedures. The thesis responded to the need of support in transitions, ability to handle emotions and relaxing. When reflecting on the process it can be said that suitable methods for supporting interaction are social story, structure, communication board and emotion cards.

Keywords: augmentative and alternative communication, neuropsychiatric difficulties, integrated early age education group

SELKOKIELINEN TIIVISTELMÄ

Koulutusohjelma: Viittomakieli ja tulkkaus

Tekijät: Eeva-Maria Koskinen, Aino Rihti & Laura Väisänen

Opinnäytetyön nimi: Pupun Pulmakulma – Vuorovaikutuksen tukeminen nepsy-lasten kanssa

Vuosi: 2021

Sivumäärä: 73

Liitteiden määrä: 8

Tutkimme opinnäytetyössämme sitä,
miten lasten vuorovaikutusta voi parantaa päiväkodissa.
Kun vuorovaikutus paranee,
lasten on helpompi leikkiä toistensa kanssa.
Silloin myös ohjaajien on helpompi kommunikoida lasten kanssa.

Teimme opinnäytetyön päiväkotiryhmien kanssa.
Päiväkotiryhmissä oli lapsia,
jotka tarvitsivat erityistä tukea esimerkiksi kommunikointiin.
Kommunikoinnin tukena voi käyttää esimerkiksi kuvia.

Lähetimme päiväkotiryhmien ohjaajille kyselyn.
Kyselyssä kysyimme,
mitkä vuorovaikutustilanteet lasten kanssa ovat haastavia.

Sitten kuvasimme videosarjan,
jossa Pupu-hahmo kohtaa näitä haastavia tilanteita.
Lähetimme videot päiväkoteihin katsottaviksi.

Ohjaajat katsoivat videot lasten kanssa.
Sen jälkeen kysyimme ohjaajilta palautetta videoista.

Ohjaajat kertoivat,
että videot olivat toimivia.
Niistä oli apua siirtymätilanteissa,
rentoutumisessa ja tunteiden käsittelyssä.

Asiasanat: puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi, neuropsykiatriset erityispiirteet, integroitu varhaiskasvatusryhmä

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 VUOROVAIKUTUKSEN MERKITYS	6
2.1 Lapsen ja vanhemman vuorovaikutus.....	6
2.2 Vuorovaikutuksen haasteet.....	7
3 PUHETTA TUKEVA, TÄYDENTÄVÄ JA KORVAAVA KOMMUNIKOINTI ..	8
3.1 Avusteinen kommunikointi	9
3.2 Ei-avusteinen kommunikointi	11
3.3 Kommunikointimenetelmän valinta puhevammaiselle henkilölle	12
4 LAPSEN KIELELLINEN KEHITYS.....	15
4.1 Esikielellinen kehitysvaihe.....	15
4.2 Varhaisen kielenkehityksen osa-alueet.....	16
4.3 Lapsen kielenkehityksen tukeminen.....	17
4.4 Kielenkehitykseen liittyvät haasteet	18
5 NEUROPSYKIATRISET ERITYISPIIRTEET	19
5.1 Autismikirjon häiriö.....	20
5.2 Tarkkaavaisuus- ja ylivilkkaushäiriöt.....	21
5.3 Touretten oireyhtymä	21
5.4 Kehityksellinen kielihäiriö	22
6 INTEGROITU VARHAISKASVATUSRYHMÄ.....	24
7 VIDEOIDEN SISÄLTÖ	27
7.1 Videoiden tuottaminen	28
7.2 Leikkisäännöt: Leikitään yhdessä!	30
7.3 Aistiyliherkkyys - haluan keskittyä.....	32
7.4 Rentoutuminen - rentoutushetki	33
7.5 Tunnetaidot - mikä harmittaa?	35
8 AINEISTON KERÄÄMINEN JA ANALYSOINTI	37
8.1 Aineiston kerääminen.....	37

8.2 Aineiston analysointi ja teemoittelu	40
8.2.1 Käytössä olevat menetelmät ja haastavat tilanteet	41
8.2.2 Videoiden aihepiirit ja niiden hyödyllisyys	41
8.2.3 Videoihin tutustuminen.....	42
8.2.4 Ohjaajien oppimiskokemukset	43
8.2.5 Materiaalien hyödyllisyys	44
8.2.6 Vapaa palaute videoista.....	45
9 TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET	46
10 POHDINTA	47
LÄHTEET	49
LIITE 1. Saatekirje 1 varhaiskasvatusryhmän ohjaajille	55
LIITE 2. Saatekirje varhaiskasvatusryhmän lasten vanhemmille	57
LIITE 3. Saatekirje 2 varhaiskasvatusryhmän ohjaajille	58
LIITE 4. Kysely 1A varhaiskasvatusryhmän ohjaajille	59
LIITE 5. Kysely 1B varhaiskasvatusryhmän ohjaajille	60
LIITE 6. Kysely 2 varhaiskasvatusryhmän ohjaajille	62
LIITE 7. Kommunikointimateriaalien ja videoiden ohjeistukset	65
LIITE 8. Verkkolinkit videomateriaaleihin	70

1 JOHDANTO

Neuropsykiatrisia erityispiirteitä ovat autismin kirjon häiriö, Aspergerin oireyhtymä, Touretten oireyhtymä, kehityksellinen kielihäiriö ja tarkkaavaisuus- ja yli-vilkkaushäiriöt, kuten ADHD ja ADD. Niiden taustalla on yleensä neurobiologinen häiriö. Neuropsykiatriset erityispiirteet voivat tuoda haasteita vuorovaikutukseen ja kommunikointiin. Halusimme tutkia, kuinka puhetta tukevat, täydentävät ja korvaavat menetelmät toimivat vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin parantamiseksi lasten kanssa, joilla on neuropsykiatrisia erityispiirteitä. Neuropsykiatriset erityisvaikeudet liittyvät puhevamma-alaan kommunikoinnin näkökulmasta. Työelämä-ohjaajamme työssämme oli toimintaterapeutti, joka työskentelee neuropsykiatrisia erityispiirteitä omaavien lasten ja nuorten kanssa.

Rajasimme opinnäytetyön toteutuksen integroituihin varhaiskasvatusryhmiin. Ryhmissä oli neurotyypillisiä lapsia ja lapsia, joilla oli neuropsykiatrisia erityispiirteitä. Tavoitteena oli myös antaa varhaiskasvatuksen ohjaajille konkreettisia toimintatapoja ja menetelmiä vuorovaikutuksen tukemiseksi ja sitä kautta lisätä puhetta tukevien, täydentävien ja korvaavien menetelmien käyttöä varhaiskasvatuksessa.

Osana opinnäytetyötämme toteutimme videosarjan, jonka päämääränä on tuoda näkyväksi varhaiskasvatuksen ohjaajille, kuinka puhetta tukevia, täydentäviä ja korvaavia menetelmiä voi hyödyntää vuorovaikutuksen tukena varhaiskasvatuksen arjessa lasten kanssa. Videoiden sisältö ja niissä käytettävät kommunikointia tukevat materiaalit valittiin varhaiskasvatusryhmän ohjaajille tehdyn kyselyn vastauksien pohjalta. Varhaiskasvatusryhmien tutustuttua videoihin, kartoitimme toisen kyselyn avulla videoiden ja materiaalien toimivuutta, lasten reaktioita videoihin sekä niiden vaikutusta vuorovaikutustilanteisiin.

Videoissa käsitellään leikki- ja tunnetaitoja, aistiliherkkyyksiin liittyviä haasteita sekä rentoutumista. Videoissa käytettävää, kommunikointia tukevaa materiaalia ovat esimerkiksi kuvat, sosiaalinen tarina ja struktuurit.

Alkuperäisen suunnitelman mukaan opinnäytetyöhömmme piti sisältyä kolme toiminnallista leikkihetkeä, jotka olisi toteutettu yhdelle yhteistyötä tekevälle integroidulle varhaiskasvatusryhmälle. Leikkihetkiin olisi sisällytetty kommunikointia ja vuorovaikutusta tukevan materiaalin käyttöä ja näin ryhmän ohjaajat olisivat saaneet konkreettisia vinkkejä tavoista, joilla vuorovaikutusta voi parantaa. Koronapandemian vuoksi leikkihetkiä ei voitu toteuttaa, joten ne päätettiin korvata videoilla. Leikkihetkien tavoin videot haluttiin pitää lapsille suunnattuina. Tarinalisuuden avulla videoista tehtiin lapselle mielenkiintoisia. Kommunikointia tukevan materiaalin käyttöä olisi siis mahdollista havainnollistaa myös videon kautta.

Seuraavaksi käsittelemme teoriaa ja työhön liittyviä keskeisiä käsitteitä opinnäytetyöhömmme liittyen. Keskeisiä käsitteitä ovat vuorovaikutus, puhetta tukevat, täydentävät ja korvaavat menetelmät, niiden ryhmittely ja valinta, lapsen kielellisen kehityksen vaiheet ja kielenkehityksen tukeminen, neuropsykiatriset erityispiirteet ja diagnoosit sekä integroitu varhaiskasvatusryhmä.

2 VUOROVAIKUTUKSEN MERKITYS

Ihminen haluaa luonnostaan olla vuorovaikutuksessa toisen ihmisen kanssa. Vuorovaikutus tarkoittaa vähintään kahden henkilön välistä kaikenlaista kommunikointia, kuten puhetta, ilmeitä, eleitä ja sanatonta viestintää (Väestöliitto. Hyvä kysymys. Artikkelit. Nuoret. Ihmissuhteet. Ihmissuhteet perustuvat vuorovaikutukseen). Tällöin siis kaikki ihmisen toiselle välittämät viestit, joko tietoiset tai tiedostamattomat, ovat vuorovaikutusta (Granlund & Olsson 1994, 17).

Vuorovaikutuksessa tärkeässä roolissa ovat vuorovaikutustaidot ja niiden hallinta ja kehittäminen. Vuorovaikutustaidot tarkoittavat tiedostettua ja tiedostamatonta kykyä ottaa toisen ihmisen halut, ajatukset ja mielipiteet huomioon omalla käytöksellään ja toiminnallaan. Positiivisessa vuorovaikutuksessa keskeistä on toisen huomioon ottaminen kannustamalla ja olemalla läsnä. Toisen kuuntelu, palautteen antaminen ja toiselle hyvän mielen antaminen ovat tärkeitä asioita. (Mieli. Mielenterveys. Ihmissuhteet. Vuorovaikutus.)

Ihmisen vuorokausi on täynnä erilaisia vuorovaikutustilanteita. Opinnäytetyömme kyselyiden vastauksista saimme huomata, että varhaiskasvatuksen päivittäin vaihtelevissa vuorovaikutustilanteissa saattaa esiintyä haasteita, johtuen lapsen erilaisista ominaisuuksista.

2.1 Lapsen ja vanhemman vuorovaikutus

Pieni, vastasyntynyt lapsi haluaa olla vuorovaikutuksessa. Se, miten lasta kohdellaan varhaisen kehityksen aikana, muovaa häntä kasvamaan tietynlaiseksi ihmiseksi. Ensimmäiset ihmiset ja heidän väliset suhteensa antavat lapselle mallin tulevaisuuteen siitä, kuinka olla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Vanhemmille. Tietoa lapsiperheen elämästä. Vanhemmuus ja kasvat. Lapsen ja vanhemman varhainen vuorovaikutus.)

Kiintymyssuhde, joka ohjaa lapsen kehitystä monesta eri näkökulmasta, kehittyy lapsen varhaisen vuorovaikutuksen aikana (Papunet. Tietoa. Vuorovaikutus ja

kommunikointi. Varhaiset vuorovaikutuskokemukset). Vaikka lapsen kehityksen ensimmäisten vuosien ihmissuhteet ovat tärkeitä lapsen kaikenlaisen kehityksen kannalta, voi erilaisia vuorovaikutustaitoja harjoitella ja kehittää. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Vanhemmille. Tietoa lapsiperheen elämästä. Vanhemmuus ja kasvatus. Lapsen ja vanhemman varhainen vuorovaikutus.)

2.2 Vuorovaikutuksen haasteet

Joillakin henkilöillä voi olla vaikeuksia huomioida vuorovaikutukselle tärkeitä asioita, kuten ympäristöä ja muita ihmisiä (Papunet. Tietoa. Vuorovaikutus ja kommunikointi. Jos vuorovaikutus ei etene tavalliseen tahtiin). Esimerkiksi neuropsykiatriisiin erityispiirteisiin saattaa kuulua vuorovaikutustaitojen haasteellisuutta. Käsittelemme neuropsykiatrisia erityispiirteitä myöhemmin opinnäytetyömme luvussa 5. Neuropsykiatriset erityispiirteet. Jos henkilöllä ei ole olemassa omia keinoja onnistuneen vuorovaikutuksen takaamiseksi, voidaan käyttää puhetta tukevia, täydentäviä ja korvaavia menetelmiä puheen tukemiseksi tai sitä korvaamaan. (Huuhtanen 2012, 15.)

Jokainen ihminen on oikeutettu kommunikoimaan ja olemaan vuorovaikutuksessa. Henkilö, jolla ei ole luontaisesti kykyjä ja mahdollisuuksia olla vuorovaikutuksessa, joutuu turvautumaan ympäristön ja siinä olevien ihmisten tarjoamaan apuun kommunikoida. (Burakoff & Lahti 2020, 141).

3 PUHETTA TUKEVA, TÄYDENTÄVÄ JA KORVAAVA KOMMUNIKOINTI

Puhetta tukeva, täydentävä ja korvaava kommunikointi tarkoittaa sanatonta ja sanallista kommunikointia, jonka avulla voidaan olla vuorovaikutuksessa, jos puhe ei ole vielä kehittynyt tai ei ole kehittynyt lainkaan. Käsitteestä käytetään kansainvälistä termiä AAC, joka tulee englannin kielen sanoista Augmentative and Alternative Communication (Papunet. Tietoa. Puhetta korvaava kommunikointi; Huuhtanen 2012, 8). Henkilö, joka tarvitsee puhetta tukevaa, täydentävää tai korvaavaa kommunikointia, käyttää erilaisia välineitä ja menetelmiä puheensa apuna tai kokonaan korvaavana menetelmänä. Toisilla menetelmä tulee olemaan pysyvä tapa kommunikoida, toisilla puhe kehittyy niin, että kommunikointimenetelmä voi jäädä kokonaan pois käytöstä. (Tetzchner, Martinsen, Launonen & Von Tetzchner 1999, 20.) Puhetta tukevien, täydentävien ja korvaavien menetelmien kehittyminen on tuonut monille puhevammaisille helpotusta vuorovaikutukseen, ja he ovat saaneet erilaisia mahdollistajia kommunikointiin arjen tilanteissa (Beukelman & Light 2020, 4). Puhevammainen ihminen kuulee, mutta ei pärjää vuorovaikutustilanteissa ilman erilaisia apukeinoja (Papunet. Tietoa. Mitä on puhevammaisuus).

Puhetta tukevia, täydentäviä ja korvaavia menetelmiä ovat kuvat, tukiviittomat, blisskieli, aakkostaulu, katsekehikko, osoittaminen, eleet, ilmeet, kehonkieli, esineet sekä kommunikointisovellukset ja -laitteet. Menetelmät on jaoteltu avusteisiin ja ei-avusteisiin ryhmiin (TAULUKKO 1) (Huuhtanen 2012, 16). Avusteisilla menetelmillä tarkoitetaan kommunikointimenetelmiä, joihin tarvitaan jokin apuväline. Ei-avusteisia menetelmiä käyttävä henkilö pystyy itse muodostamaan kielelliset ilmaisut. (Huuhtanen 2012, 15.) Avusteisten ja ei-avusteisten menetelmien avulla monet puhevammaiset pystyvät olemaan vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. (Beukelman & Light 2020, 4.)

Kun vuorovaikutuksessa käytetään symboleita tai puhetta, on menetelmien käyttö tiedostettua. Eleet, ilmeet ja kehon asennot voivat olla sekä tiedostettua että tiedostamatonta viestintää. (Granlund & Olsson 1994, 18.) Tiedostamatto-

mina niitä käytetään, kun huomaamattaan reagoidaan erilaisiin ärsykkeisiin. Tiedostettua taas on se, kun eleiden avulla korostetaan tiedostetun viestin merkitystä. (Papunet. Tietoa. Puhetta korvaava kommunikointi. Eleet ja olemuskieli viestinnässä.) Eleiden merkitys on suuri esimerkiksi viittomakommunikoinnissa, jolloin tiedotettua viestiä, esimerkiksi käskyjä ja kehotuksia, korostetaan ilmeiden ja eleiden avulla (Papunet. Tietoa. Puhetta korvaava kommunikointi. Tukiviittomat. Viittoman rakenne).

TAULUKKO 1. Avusteiset ja ei-avusteiset menetelmät (Huuhtanen 2012, 16)

Avusteiset menetelmät	Ei-avusteiset menetelmät
kuvat	tukiviittomat
blisskieli	eleet ja ilmeet
aakkostaulu	osoittaminen
katsekehikko	kehonkieli
kommunikointisovellukset- ja laitteet	puhe ja oheisviestintä
esineet	
piirtäminen ja kirjoittaminen	

Opinnäytetyömme vastaajien näkemys tukee Pollarin (2011, 44) tutkimusta, jonka mukaan kuvat ja viittomat ovat eniten käytettyjä menetelmiä. Tuloksia esittelemme luvussa 9.

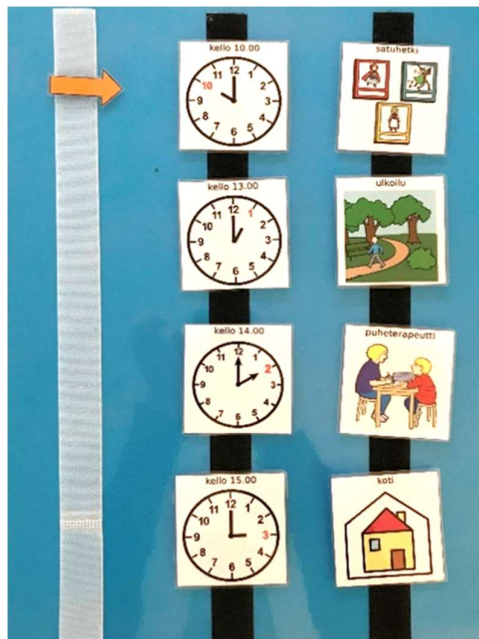
3.1 Avusteinen kommunikointi

Avusteiset kommunikointimenetelmät ovat aineellisia, konkreettisia tavaroita ja esineitä, joita voi koskettaa ja tuntea. Niiden avulla viestin tuottaminen on tahdonalaista toimintaa, ja ne vaativat käyttäjältään tiettyjä fyysisiä ominaisuuksia riippuen menetelmän käyttötavasta. (Huuhtanen 2011, 15.) Seuraavaksi käsittelemme enemmän menetelmiä, joita käytimme myös videoita tehdessämme. Niitä ovat kuvat ja esineet.

Avusteisiin menetelmiin kuuluvat esineet ja graafiset merkit eli kaikenlaiset kuvat. Sekä esineitä että kuvia voidaan käyttää niin puheen korvaamiseen, täydentämiseen kuin tukemiseenkin. Esineillä voidaan ennakoida tulevia tapahtumia ja helpottaa näin arjen sujumista. Esineiden käyttö kohdentuu erityisesti varhaiseen kehitykseen, jolloin kuvien ja symbolien ymmärrettävyys ei vielä ole kehittynyt riittävästi. (Huuhtanen 2011, 49.) Tietty esine yleensä tarkoittaa jotain tiettyä toimintaa, esimerkiksi lusikka tarkoittaa ruokailuhetkeä, jolloin arki voi helpottua esimerkiksi autistisen henkilön kanssa. Esineitä voidaan käyttää silloin, kun ennakoitaan päivän tapahtumia. (Huuhtanen 2011, 58.) Opinnäytetyömme aika hyödynsimme esinekommunikaatiota yhdessä videossa.

Kuten esineet, myös kuvat voivat helpottaa arkea ennakoimisen ja ymmärrettävyyden näkökulmasta. Kuvat ovat pysyviä, minkä ansiosta niihin voi palata aina uudelleen ja uudelleen. Ne voivat myös helpottaa puheella tai viittomilla tuotettua ilmaisua. (Huuhtanen 2011, 49.) Jos henkilöllä on jonkinlaisia ymmärtämisen tai puhumisen vaikeuksia, voivat konkreettiset kuvat puheen tukena auttaa ymmärtämistä ja helpottaa asioiden ilmaisua (Papunet. Teemat. Kuvakommunikointi. Oppaita kommunikoinnista, vuorovaikutuksesta ja apuvälineistä. Kuvat kommunikoinnissa).

Kuvia on useita erilaisia: piirretyt kuvat, valokuvat tai symbolit. Jokaista kuvaa, joka esittää tarkoitettua sanaa tai sen symbolia, voidaan käyttää kuvakommunikoinnissa. Tärkeintä on, että puhevammaisen henkilö ja hänen kanssaan vuorovaikutuksessa oleva henkilö tarkoittavat samalla kuvalla samaa asiaa. (Heister Trygg, Rautakoski & Trygg 2010, 42). Kuvia voidaan käyttää esimerkiksi päivästrukturissa (KUVA 1) ja sosiaalisissa kuvatarinoissa (KUVA 2), jotka olivat menetelminä opinnäytetyömme videoissa. Päivästruktuurit, sosiaaliset kuvatarinat ja muut videolla esiintyvät materiaalit on valmistettu osana opinnäytetyötä.

KUVA 1. Päivästrukturi

KUVA 2. Sosiaalinen kuvatarina

Vaikka kuvien käyttäjä ei vielä ymmärtäisi kuvien tarkoitusta, on niiden käyttö silti hyvä ottaa mukaan jokapäiväiseen kommunikointiin. Toistojen avulla kuvista tulee käyttäjälleen ymmärrettävämpiä ja hän alkaa sisäistämään niiden tarkoitusta. Puhevammaisen henkilön kanssa keskusteleva henkilö on vastuussa siitä, että puhevammaisen henkilö ymmärtää viestin. Hänen tulee siis sanallistaa kuva, jotta voidaan olla varmempia, että kuvan tarkoitus on ymmärretty. (Papunet. Teemat. Kuvakommunikointi.) Kuvien toistamisella voi olla lasten kanssa myös muita hyötyjä. Kun kuvat otetaan käyttöön aina uudestaan ja uudestaan, voivat mielenkiintoiset ja värikkään kuvat herätellä lasten mielikuvista ja leikit voivat kehittyä sitä kautta. (Korhonen & Timonen 2012, 37.) Tämä on yksi syy, miksi halusimme tehdä opinnäytetyössä käytetyistä materiaalien kuvista mahdollisimman mielenkiintoisia lapsille.

3.2 Ei-avusteinen kommunikointi

Ei-avusteinen kommunikointi nimensä mukaisesti ei tarvitse apuvälineitä. Tällaisessa kommunikoinnissa henkilö itse tekee tarvittavat ilmaisut omalla kehollaan ja toiminnoillaan. Ei-avusteista kommunikointia ovat puhe, eleet ja ilmeet sekä

visuaalisen kielen eli viittomakielen käyttäminen. (Huuhtanen 2011, 15.) Jokainen ihminen käyttää erilaisia eleitä ja ilmeitä itsensä ilmaisemiseen mahdollisista kommunikointiin liittyvistä haasteista riippumatta. Eleet ja ilmeet ovat vahvasti yhteydessä tuotettuun viestiin, jolloin viestin ymmärrettävyys lisääntyy. Joillekin ihmisille eleet ja kaikenlainen kehon toiminta, kuten kehon asennot, osoittaminen ja tietynlaiset kasvojen liikkeet, voivat olla kokonaisuudessaan tapa kommunikoida, kun taas toisella ne vahvistavat jollain muulla tavalla tuotettua viestiä. (Huuhtanen 2011, 27.)

Opinnäytetyön kyselyn mukaan tunnetuin ei-avusteinen kommunikointimenetelmä on tukiviittomat. Tukiviittomakommunikaation käyttö ei vaadi ihmiseltä mitään ylimääräisiä välineitä, vaan oma keho, ilmeet ja eleet riittävät sen tuottamiseen. (Huuhtanen 2011, 27.) Tukiviittomakommunikoinnissa käytetään yksittäisiä viittomia, jotka tulevat viittomakielestä. Niitä käytetään samanaikaisesti puheen kanssa tukemaan viestiä ja ymmärtämistä. Kun keskustelukumppani käyttää puheen kanssa samanaikaisesti tukiviittomia, hänen puheensa automaattisesti hidastuu ja viestin vastaanottajalla on enemmän aikaa ymmärtää viesti ja sen merkitys. (Huuhtanen 2011, 28.)

Tukiviittomat voivat mahdollisesti rohkaista ja auttaa puhumatonta henkilöä kommunikointirytyksiin ja sitä kautta mahdollisesti puhumaan kokonaan, jolloin viittomat jäävät pois käytöstä. Joissain tapauksissa voi myös olla, että puhe ei kehity, jolloin tukiviittomat jäävät pysyväksi tavaksi kommunikoida. Tämä on yksilöllistä ja mahdotonta ennustaa, joten tukiviittomien ahkera käyttäminen ja käytön jatkaminen on tärkeää. (Huuhtanen 2011, 28.)

3.3 Kommunikointimenetelmän valinta puhevammaiselle henkilölle

Puhevammaisen on kuuleva henkilö, joka tarvitsee apua ja tukea arjen viestintätilanteissa puheen rinnalle tai sen tilalle. Vaikeus puheessa ja kommunikoinnissa voi olla seurausta puhe- ja äänielimistön ongelmista ja haitoista (Papunet. Tietoa. Mitä on puhevammaisuus). Liitännäisoireena puhevammaa voi olla esimerkiksi CP-vammassa ja kehitysvammassa (Cp-liitto. Tietoa ja materiaaleja. Cp-

vamma. Liitännäisoireet; Papunet. Tietoa. Mitä on puhevammaisuus. Syyt ja ilmenemismuodot). Nämä voivat olla syntymästä asti, tai ne voivat kehittyä ja ilmetä myöhemmin elämässä (Papunet. Tietoa. Mitä on puhevammaisuus. Syyt ja ilmenemismuodot).

Puhetta korvaavaa menetelmää käyttävät eivät kykene itse puhumaan, ja he käyttävät korvaavia tapoja pysyvästi (Huuhtanen 2011, 15). Puhetta tukevaa menetelmää käyttävä tarvitsee esimerkiksi kuvia puheen ymmärtämisen helpottamiseksi. Keskusteleminen helpottuu, kun puheen ymmärtämiseksi saa konkreettista apua. (Huuhtanen 2011, 15.) Kaikkia tapoja käytetään myös kommunikoinnin ohjauksessa ja opetuksessa (Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitos. Käsikirjat. Vammaispalvelujen käsikirja. Tuki ja palvelut. Sopeutumisvalmennus. Kommunikaatio-opetus ja ohjaus).

Kommunikointimenetelmän valinta on osa kommunikoinnin kuntoutusta, ja valinta tapahtuu, kun huomataan, että asiakkaan kyky ilmaista itseään ei ole riittävä tai sitä ei ole lainkaan. (Papunet. Tietoa. Palvelut ja tukitoimet. Kommunikoinnin kuntoutus.) Kommunikointikeinon valintaan vaikuttavat monet eri tekijät, kuten henkilön vamma, kognitiiviset taidot, kommunikointitarpeet ja kielelliset taidot (Huuhtanen 2011, 20). Jotta oikea kommunikointimenetelmä löytyy, on otettava huomioon puhevammaisen henkilön kaikki tavat, joilla hän kommunikoi. Mikäli on jo olemassa jokin tietty toimintatapa, kuten puhe tai eleet ja ilmeet, jotain tiettyä asiaa varten, ei sitä tarvitse lähteä korvaamaan, vaan keskitytään pohtimaan menetelmiä muiden tarpeiden täyttämiseen. (Heister Trygg ym. 2010, 73.)

Menetelmää valittaessa on otettava huomioon puhevammaisen ominaisuudet fyysisyydessä, visuaalisuudessa sekä kielellisissä näkökulmissa. Näitä taitoja testataan esimerkiksi erilaisia lomakkeita käyttäen, jotta saataisiin selville puhevammaisen henkilön todelliset kyvyt vuorovaikutukseen sanallisten ja sanattomien viestien näkökulmista. (Heister Trygg ym. 2010, 37; Papunet. Tietoa. Palvelut ja tukitoimet. Kommunikoinnin kuntoutus.) Puheterapeutit vastaavat kuntoutuksen suunnittelusta, ja tiedot kirjoitetaan jokaisen asiakkaan omaan kuntoutussuunnitelmaan (Papunet. Tietoa. Palvelut ja tukitoimet. Kommunikoinnin kuntou-

tus). He vastaavat myös kommunikoinnin apuvälineiden soveltuvuuden arvioinnista, vaikka usein siinä tarvitaankin myös moniammatillista osaamista (Papunet. Tietoa. Palvelut ja tukitoimet. Apuvälinepalvelut; Papunet. Tietoa. Palvelut ja tukitoimet. Kommunikoinnin kuntoutus).

Vaikka kahdella puhevammaisella henkilöllä olisikin arviointilomakkeiden mukaan samantasoiset ominaisuudet kommunikoida, on kuitenkin muistettava, että jokainen henkilö on omanlaisensa. Heille ei välttämättä sovi sama kommunikointimenetelmä. Siksi onkin tärkeää, että eri menetelmiä testataan ja huomioidaan kaikki mahdolliset seikat, jotta valittu kommunikointimenetelmä olisi mahdollisimman toimiva. (Heister Trygg ym. 2010, 37.)

Kuntoutujan lähipiirillä on tärkeä tehtävä tukea kuntoutujaa pitkin kuntoutuksen prosessia. Puheterapeutin avulla lähipiiri on vuorovaikutuksessa kuntoutujan kanssa sekä saa ohjausta puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimenetelmien käytössä. Jokaisen ihmisen kommunikointi ja sen kehittyminen tapahtuu yksilöllisesti, minkä aikana vuorovaikutus joko muuttuu tai pysyy samana. Kommunikoinnin kuntoutus alkaa pääasiassa sillä, että luodaan pohja kommunikoinnille ja päättyy kuntoutujan omakohtaiseen kommunikointiin esimerkiksi tukiviittomilla. (Papunet. Tietoa. Palvelut ja tukitoimet. Kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheet.)

4 LAPSEN KIELELLINEN KEHITYS

Lapsen kielenkehitys lähtee rakentumaan jo vauvaiässä. Lapsi viestii aluksi esimerkiksi itkun kautta ja saa vanhemmat reagoimaan tarpeisiinsa. Lähi-ihmisten tulkinta nonverbaaliseen viestintään onkin tärkeää, koska sen kautta lapsi saa kokemuksen siitä, että hän pystyy vaikuttamaan ympäristöönsä. (Nurmi ym. 2014.) Kiintymyssuhde lapsen ja vanhemman välillä on merkittävä tekijä kielenkehityksen kannalta. Kun lapsi kokee vanhempaan kiintymisen kautta syntyvää turvallisuudentunnetta, hänelle jää enemmän kapasiteettia käytettäväksi kielenoppimiseen. (Nurmi ym. 2014.) Kielenkehityksen merkitys on sekä sosiaalisesti että psykologisesti hyvin merkittävä (Lindgren 2014).

4.1 Esikielellinen kehitysvaihe

Esikielellisen kehitysvaiheen myötä lapsi oppii viestimään eleillä, ilmeillä ja äänillä aiempaa tahdonalaisemmin. Pienen lapsen kanssa vuorovaikutuksessa oleminen on tärkeä tekijä kielenkehityksen kannalta. Lasta hoitaessa vuorovaikutusta voi lisätä esimerkiksi jutustelemalla lapselle, käyttämällä sanallisen ilmaisun tukena kehollista viestintää ja äänenpainojen vaihtelua sekä nimeämällä asioita, joihin lapsi osoittaa kiinnostustaan. (Aivoliitto. Kehityksellinen kielihäiriö. Puheen ja kielenkehitys.) Vanhemmat reagoivat lapsen vuorovaikutusyrityksiin antamalla niille merkityksiä ja tulkintoja ja näin lapsen itseilmaisu lähtee kehittymään. Esikielellinen kehitysvaihe ajoittuu lapsen kahden ensimmäisen ikävuoden ajalle ja se voidaan jakaa kolmeen osaan, joista ensimmäisen aikana lapsen kommunikointi on kahdenvälistä eli tapahtuu hänen ja vanhemman välillä. Toisessa vaiheessa lapsen huomio kiinnittyy vanhemman lisäksi esineeseen ja muuttuu tavoitteellisemmaksi. Kolmannessa vaiheessa puhe on jo alkanut kehittyä, mutta sen rinnalla käytetään esikielellisen kommunikaation keinoja. (Nurmi ym. 2014.) Esikielellisen kehitysvaiheen kahta ensimmäistä vaihetta voidaan verrata myös siten, että ensimmäisen vaiheen aikana lapsen huomio kohdistuu vanhempaan, kun taas toisessa lapsi alkaa kiinnostua ympäröivästä maailmasta (Leskinen 2008).

4.2 Varhaisen kielenkehityksen osa-alueet

Kielenkehityksen varhaisvaiheisiin kuuluvat äänteiden oppiminen, sanaston kehittyminen ja laajentuminen, lauserakenteiden ja taivutusmuotojen oppiminen sekä narratiiviset taidot. Iivosen (2012) mukaan äänteiden oppimisen lähtökohdina ovat kuuloaisti ja puheen havaitseminen (Siiskonen, Aro, Ahonen 2014, 52). Aistien lisäksi muita edellytyksiä kielen oppimiselle ovat esimerkiksi lapsen kognitiiviset taidot (Jansson-Verkasalo & Guttorm 2010, 182).

Lapsi äänтелеe syntymästään saakka ja noin puolen vuoden ikäisenä lapsi alkaa käyttämään itkuja kommunikatiivisessa tarkoituksessa. Sitä ennen itku on refleksinomaisesti ilmenevää itkuja ja muut äänet vegetatiivisia äänneitä. (Jansson-Verkasalo & Guttorm 2010, 182.) Vanhempien kanssa tapahtuva vuorovaikutus lisää lapsen ääntelyä. Lapsen kasvaessa lapsi oppii tuottamaan monenlaista ääntelyä, joista osa on harjoittelun kautta tapahtuvaa, kuten kiljahduksia tai huulien päristämistä. Lapsi oppii myös matkimaan vanhemman puheessa esiintyviä äänneitä, ja ääntelyn kautta lapsen puhe-elimet kehittyvät. Ääntely muuttuu lapsen kasvaessa jokelteluksi, jossa lapsi yhdistelee konsonantti- ja vokaalitaivuja. Tässäkin vanhemman reaktio lapsen jokelteluun ja hänelle vastaaminen lisää jokeltelua ja tukee kielen kehittymistä. (Siiskonen ym. 2014, 53–54.)

Sanaston oppiminen alkaa sanojen ymmärtämisestä. Lapsi ymmärtää sanoja ennen kuin osaa itse tuottaa niitä. Kahteen ikävuoteen mennessä lapsi pystyy reagoimaan toiminnalla jo moniin kehotuksiin. Lapsi kommunikoi elekielellä ja pikkuhiljaa alkaa itse tuottamaan sanoja. Lasten välillä voi olla huomattaviakin eroja siinä, kuinka suuri sanavarasto on tässä kielenkehityksen ikävaiheessa. Sanaston laajuuden rinnalla on kuitenkin tärkeää kiinnittää huomiota myös lapsen kykyyn ymmärtää puhetta. (Siiskonen ym. 2014, 54–55.) Lapsen sanasto koostuu aluksi enimmäkseen verbeistä ja substantiiveista (Kielen kehityksen keskeisiä saavutuksia. Käypä hoito -suositus 2021).

Lapsi alkaa muodostaa sanoista lyhyitä lauseita noin puolentoista vuoden iässä. Lauseet ovat yksinkertaisia ja niissä ei aluksi esiinny esimerkiksi taivutusmuotoja tai muita päätteitä. Lapsen kasvaessa lauserakenteet muuttuvat. Lauseista tulee

monisanaisempia ja lapsi osaa esimerkiksi neljään ikävuoteen mennessä jo käyttää käskymuotoisia lauseita. (Siiskonen ym. 2014, 56–57.)

Lapsi alkaa käyttää taivutusmuotoja sanavaraston ollessa riittävän laaja ja osatessaan muodostaa jo joitakin lauseita. Taivutusmuotoja on suomen kielessä paljon ja ne voivat mennä lapsella aluksi sekaisin. Virheet karsiutuvat lapsen puheesta kuitenkin ajan kanssa automaattisesti pois. Taivutusmuotojen hallintaan vaikuttavat kielenkehityksen lisäksi myös lapsen kognitiiviset taidot; esimerkiksi aikamuotojen hallinta vaatii lapselta ymmärrystä siitä, että asioita tapahtuu myös tätä hetkeä ennen ja jälkeen. (Siiskonen ym. 2014, 58–62.) Taivutusmuotojen ohella myös esimerkiksi aikamuotojen hallinta ja lapsen kyky käyttää kysymys-, käsky- ja kieltolauseita tekevät lapsen puheesta lähes kokonaan ymmärrettävää neljään ikävuoteen mennessä (Kielen kehityksen keskeisiä saavutuksia. Käypä hoito -suositus 2021).

Lapsen narratiiviset taidot eli kyvyt kertoa tarinoita alkavat kehittyä kahden ja kolmen ikävuoden aikana. Lapsi kertoo omista kokemuksistaan esimerkiksi vanhemmalle. Tarinoita voi värittää lapsen vilkas mielikuvitus ja vanhemman aktiivinen kuuntelu- ja keskusteluote vuorovaikutustilanteessa kannustaa lasta kertomaan lisää. Lapsen narratiivisilla taidoilla on havaittu olevan yhteyttä myöhempään kehitykseen esimerkiksi lukutaidon osalta. (Siiskonen ym. 2014, 62–64.)

4.3 Lapsen kielenkehityksen tukeminen

Lapsen kielenkehitystä voi tukea. Vanhempi tukee lapsen kielellisten taitojen kehitystä ollessaan vuorovaikutuksessa lapsen kanssa ja aktiivisesti reagoimalla lapsen kommunikointiin, oli se sitten esikielellisen kehitysvaiheen mukaisesti esimerkiksi eleillä tapahtuvaa tai alkavaa tarinankerrontaa. Turvallisen kiintymyssuhteen varmistaminen lapsen ja aikuisen välillä sekä lapsen kokemus siitä, että vanhempi tai muu aikuinen on kiinnostunut hänestä, tukee kielenkehitystä. Leikkihetket lapsen kanssa ja lapselle lukeminen ovat myös kielenkehitystä vahvistavia tekijöitä. (Siiskonen ym. 2014, 66–67.) Lisäksi yhteinen tekeminen lapsen ja

aikuisen välillä ja lapsen mukaan ottaminen esimerkiksi aikuisen omiin askareisiin edesauttaa kielenkehitystä. Edellä mainituissa tilanteissa on luontevaa nimetä tekemisiä, asioita ja esineitä ja sitä kautta laajentaa lapsen sanavarastoa. (Aivoliitto. Kommunikaatiokeskus. Kehityksellinen kielihäiriö. Puheen ja kielenkehitys.)

4.4 Kielenkehitykseen liittyvät haasteet

Kielenkehitykseen voi liittyä myös haasteita. Kehityksellinen kielihäiriö, aiemmilta nimiltään dysfasia ja kielellinen erityisvaikeus, on yksi syy siihen, että lapsen kielenkehitys ei toteudu tavalliseen tapaan (Aivoliitto. Kehityksellinen kielihäiriö. Perustietoa kehityksellisestä kielihäiriöstä). Kehitykselliselle kielihäiriölle tyypillistä on, että lapsen kielenkehitys viivästyy tai on jollakin muulla tavalla poikkeavaa. Lapsen voi olla haastavaa ymmärtää puhetta ja lapsen oma puheen varassa tapahtuva ilmaisu voi olla niukempaa kuin vastaavasti ikäisillään. (Siiskonen ym. 2014, 73.)

Kielenkehityksen haasteet voivat liittyä myös muihin kehityksen haasteisiin, esimerkiksi kehitysvammaisuuteen tai autismin kirjoon. Myös aistivammat tai häiriöt puheen tuottamiseen osallistuvissa elimissä voivat olla syynä kielenkehityksen viivästykselle. (Siiskonen ym. 2014, 73.) Varhaiskasvatusryhmien ohjaajille tekemämme kyselyn kautta saimme tietoa myös siitä, kuinka neuropsykiatrisia erityispiirteitä omaavilla lapsilla esiintyy haasteita kielellisessä ilmaisussa. Ohjaajat kertoivat esimerkiksi siitä, kuinka lapsen puheesta voi olla haastava saada selvää. Kun lapsen kielenkehitys ei toteudu tavanomaiseen tapaan, voidaan vuoro-vaikutustilanteita sujuvoittaa ja lapsen kielenkehitystä edistää puhetta tukevilla, täydentävillä ja korvaavilla menetelmillä, esimerkiksi kuvilla ja tukiviittomilla. Menetelmien avulla voidaan tukea puheen ymmärtämistä ja lapsen omaa ilmaisua. Menetelmien käytön tavoitteena on myös lisätä lapsen osallisuutta ja oma-aloitteisuutta. (Aivoliitto. Kommunikaatiokeskus. Kehityksellinen kielihäiriö. Tukikeinot.)

5 NEUROPSYKIATRISET ERITYISPIIRTEET

Neuropsykiatriin erityispiirteisiin kuuluvat autismikirjon häiriöt, Aspergerin oireyhtymä, ADHD, ADD, Touretten oireyhtymä ja kehityksellinen kielihäiriö. Neuropsykiatristen erityispiirteiden taustalla on yleensä neurobiologinen häiriö. Henkilöllä, jolla on neuropsykiatrisia erityispiirteitä, on usein enemmän kuin yksi neuropsykiatrinen häiriö. Myös liitännäissairaudet ovat yleisiä. (Jäntti & Savinainen 2018, 264.) Käytämme termiä *nepsy-lapsi* opinnäytetyössämme viitaten lapseen, jolla on neuropsykiatrisia erityispiirteitä.

Neuropsykiatristen erityispiirteiden oirekuva vaihtelee paljon ja jokaisella diagnoosilla on yksilölliset oirekuvat. Neuropsykiatriset erityispiirteet vaikuttavat lapsen vuorovaikutukseen ja viestintään. Haasteita on esimerkiksi aistisäätelyssä, motorikassa, oppimisessa sekä kielenkehityksessä. (HUS. Hoidot ja tutkimukset. Neuropsykiatriset häiriöt lapsilla.) Toiminnanohjaukseen liittyvät haasteet, kuten toiminnan aloittamiseen, lopettamiseen ja keskittymiseen liittyvät vaikeudet ovat merkittäviä. (Jäntti & Savinainen 2018, 266.)

Nepsy-lapsille rutiinit ja selkeä viestintä ovat tärkeitä elementtejä arjen toimintojen tukemisessa. Selkeää ohjeistusta, tavoitteen asettelua ja ennakointia sekä puhetta tukevia, täydentäviä ja korvaavia menetelmiä, kuten kuvia, piirtämistä ja struktuureja, voidaan käyttää tukemaan toiminnanohjausta. (Jäntti & Savinainen 2018, 313–315.) Toimintaympäristössä on otettava huomioon mahdolliset aistiärsykkeet, kuten hajut, äänet ja valot. Tilan tulisi olla aistiystavallinen, ja tilasta on karsittava ylimääräiset aistiärsykkeet (Jäntti & Savinainen 2018, 316). Nepsy-lapsi voi saada apua aistikuormituksen vähentämiseen apuvälineistä, kuten kuulosuojaimista, painopeitoista, -liiveistä tai -leluista (Lastenmielenterveystalo.fi. Ammattilaisille. Häiriöt. Neuropsykiatriset häiriöt. Aistisäätelyhäiriöt).

5.1 Autismikirjon häiriö

Autismikirjon häiriö on neurologisen kehityksen häiriö, joka vaikuttaa henkilön kognitiivisiin prosesseihin (Launonen & Korpijaakko-Huuhka 2009, 171). Aistien välittämä tieto ja aistien tulkinta voivat olla poikkeavia henkilöillä, joilla on autismikirjon häiriö (Verner. Arki ja palvelut. Kuntoutus. Autismikuntoutus. Autismin kirjo). Aistipoikkeavuudet voivat ilmetä esimerkiksi tunto-, maku-, haju- ja kuuloaistimusten yliherkkyyksinä tai aliherkkyyksinä. Esimerkiksi ympäristön aiheuttamat äänet, valot tai tietyt värit voivat olla henkilöstä häiritseviä. (Autismiliitto. Autismikirjo. Autismi.)

Autismikirjon häiriöön kuuluvat autismi, epätyypillinen autismi, disintegratiivinen kehityshäiriö, Rettin oireyhtymä ja Aspergerin oireyhtymä. Tautiluokitusjärjestelmään on tulossa muutos, jonka on arvioitu tapahtuvan vuoden 2022 alussa. Autismikirjon diagnosointi tulee muuttumaan WHO:n ICD-tautiluokitusjärjestelmässä, ja erillisten diagnoosien tilalle tulee yksi diagnoosi: autismikirjon häiriö (Autismiliitto. Autismikirjo. Diagnosointi. Diagnoosimuutos). Aspergerin oireyhtymään ei tavallisesti kuulu kielellistä tai kognitiivista heikentymää, kuten autismin kirjossa (Autismiliitto. Autismikirjo. Aspergerin oireyhtymä).

Autismikirjon häiriö vaikuttaa henkilön vuorovaikutukseen ja kommunikointikykyyn. Vaikka puhe ei olisi poikkeavaa, puheen ymmärtämisessä voi esiintyä häiriöitä. Puheen ymmärrys voi olla hyvin tilannesidonnaista ja kirjaimellista (Launonen & Korpijaakko-Huuhka 2009, 174). Tunteiden ilmaisussa, muiden tunteiden tulkinnassa ja sanattomassa viestinnässä ilmenee vaikeutta. Autismikirjon häiriöön kuuluu tyypillisesti erityiset mielenkiinnon kohteet ja rutiininomainen käytös, esimerkiksi muutoksiin voi olla vaikea suhtautua. (Autismiliitto. Autismikirjo. Autismi.)

Henkilöillä, joilla on autismin kirjon piirteitä, kommunikoinnin tukena voidaan käyttää esimerkiksi viittomia, kuvia ja kirjoittamista (Launonen & Korpijaakko-Huuhka 2009, 174–175.) Erityisesti päivästruktuurit voivat auttaa päivän tapahtumien hahmottamisessa ja ymmärtämisessä (Jäntti & Savinainen 2018, 295). Myös sosiaalisten ja vuorovaikutustilanteiden harjoittelusta niiden tapahtumapaikoissa on

koettu olevan hyötyä kommunikoinnin tukemisessa (Vernerin Arki ja palvelut. Kuntoutus. Autismikuntoutus. Opitaan aistien avulla).

5.2 Tarkkaavaisuus- ja ylivilkkaushäiriöt

Aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö eli ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) on neuropsykiatrinen häiriö, joka haittaa henkilön toimintakykyä. ADHD:lle tyypillisiä oireita ovat tarkkaamattomuus, impulsiivisuus ja ylivilkkaus. (Terveyskirjasto. ADHD (aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö).) ADHD jaotellaan kolmeksi eri alatyypiksi. Näitä ovat yhdistetyn tyyppin ADHD, yliaktiivisuus-impulsiivisuustyyppin ADHD sekä ADD (Attention Deficit Disorder) eli tarkkaamattomuustyyppi. ADD-diagnoosille tyypillisiä ovat keskittymis- ja tarkkaavaisuusongelmat, myös toiminnan ohjauksessa, kuten aloittamisessa, lopettamisessa ja suunnittelussa ilmenee ongelmia. Ominaista on myös omiin mielenkiinnon kohteisiin keskittyminen. (Puustjärvi 2011.)

Ohjeistamisen ja vuorovaikutuksen selkeyttäminen, kuten selkeät ja suorat ohjeet ovat tärkeitä toimivassa vuorovaikutuksessa. Tulevan tapahtuman tai tilanteen eri vaiheita läpikäyvät ohjeet voivat helpottaa ymmärtämistä. Jäsentämisen apuna voi käyttää myös kuvia. (Berggren 2018, 82). Struktuurin käyttö eli asioiden jäsentäminen lapselle ennen tapahtumaa tai tilannetta voi helpottaa toiminnanohjausta esimerkiksi siirtymätilanteissa. Tällöin lapsi tietää tapahtumien kulun ja oman roolinsa tilanteessa. Ajustimia, kuvia ja piirtämistä voi käyttää struktuurin tukena. (Berggren 2018, 72.)

5.3 Touretten oireyhtymä

Touretten oireyhtymä on neuropsykiatrinen oireyhtymä, joka alkaa lapsuudessa. Touretten oireyhtymässä tyypillisiä oireita ovat tic-oireet eli nykimisoireet. Touretten oireyhtymän lisäksi samanaikaisesti ilmenee usein myös ADHD:ta. (Tourette. Tourette. Mikä on TS?) Tahdottomat nykimisoireet ja äännähdykset vaihtelevat

ja ovat yksilöllisiä. Usein nykimisoireita on erityisesti pään alueella (Terveyskirjasto. Nykimishäiriöt (Touretten oireyhtymä)). Tic-oireet voivat olla motoristen, vokaalisten ja sensoristen oireiden lisäksi kognitiivisia. Kognitiiviset tic-oireet ovat samankaltaisia kuin pakko-oireiset ajatukset, mutta ahdistusta kognitiivisissa tic-oireissa ei esiinny. (Jäntti & Savinainen 2018, 270–271.)

5.4 Kehityksellinen kielihäiriö

Kehityksellisessä kielihäiriössä lapsi ei omaksu kieltä tyypilliseen tapaan. Aiemmin kehityksellisestä kielihäiriöstä käytettiin nimityksiä dysfasia ja kielellinen erityisvaikeus. (Aivoliitto. Kehityksellinen kielihäiriö. Perustietoa kehityksellisestä kielihäiriöstä.) Kehityksellisen kielihäiriö liittyy keskushermoston kehitykseen, mutta tarkkoja muutoksia aiheuttavia tekijöitä ei tunneta. Liitännäisoireet ovat tyypillisiä. (Ahonen, Siiskonen & Aro 2001, 21–22.) Liitännäisoireita voivat olla esimerkiksi tarkkaavaisuuden ja aistisäätelyn häiriöt. Puheen tuottamisessa ja ymmärtämisessä ilmenee vaikeutta, joka vaikuttaa lapsen sosiaaliseen käyttäytymiseen ja vuorovaikutukseen. (Aivoliitto. Kehityksellinen kielihäiriö. Perustietoa kehityksellisestä kielihäiriöstä.)

Lapsen kommunikoinnin tukena voidaan käyttää puhetta tukevia, täydentäviä ja korvaavia menetelmiä, kuten tukiviittomia, kuvia, kehonkieltä, eleitä ja ilmeitä. Tukikeinojen avulla edesautetaan lapsen puheen ja kielen kehitystä. Käytettäessä erilaisia puhetta tukevia, täydentäviä ja korvaavia menetelmiä, puhe hidastuu ja selkeytyy, mikä helpottaa ymmärtämistä. (Aivoliitto. Kehityksellinen kielihäiriö. Tukikeinot.) Ymmärtämisen tukemiseksi voi käyttää avainsanoja, joilla painotetaan keskeisiä asioita, sekä käyttää ilmaisussaan selkeitä lauseita ja ohjeita. Aistiärsykkeiden karsiminen toimintaympäristöstä voi auttaa lasta keskittymään (Ahonen ym. 2001, 35–36, 39).

Kehityksellisen kielihäiriön diagnoosin saanut henkilö käyttää puheen tukena esimerkiksi kuvia, tukiviittomia tai blisskieltä. Vaikka henkilö ei aktiivisesti käytä puhetta tukevia tai korvaavia menetelmiä, lähipiirin kannattaa käyttää menetelmiä,

koska ne visualisoivat ja helpottavat asian ymmärtämistä (Ahonen ym. 2001, 49–51).

6 INTEGROITU VARHAISKASVATUSRYHMÄ

Varhaiskasvatus on Suomen koulujärjestelmään kuuluva 0–6-vuotiaille suunnattu, lasten kehitystä, oppimista ja tasa-arvoisuutta edistävä palvelu (Opetushallitus. Koulutus ja tutkimus. Varhaiskasvatus. Mitä on varhaiskasvatus?). Varhaiskasvatuksen palveluihin kuuluvat päiväkodit, perhepäivähoito ja avoin varhaiskasvatustoiminta. Kunnilla on varhaiskasvatuspalveluiden järjestämisvastuu ja se voidaan toteuttaa kuntien tai yksityisten päiväkotien tuottamana. (Opetus- ja kulttuuriministeriö. Vastuualueet. Varhaiskasvatus. Varhaiskasvatuspalvelut.) Varhaiskasvatuslaki säätelee lasten oikeudesta varhaiskasvatukseen (Finlex. Lainsäädäntö. Säädökset alkuperäisinä. 2018. 540/2018). Varhaiskasvatuksen valtakunnallisissa linjauksissa todetaan, että erityiskasvatus pyritään toteuttamaan yleisvarhaiskasvatuksen piirissä ja että jokaisella lapsella on oikeus hyväksyntään (Valtioneuvosto. Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisut. Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista, 17). Opin- näytetyömme kohderyhmä koostuu varhaiskasvatusyksiköistä, joissa on neuropsykiatrisia erityispiirteitä omaavia lapsia osana yleisvarhaiskasvatusryhmää. Yhteistyöhön osallistui neljä varhaiskasvatusryhmää eri puolilta Suomea.

Varhaiskasvatus tarjoaa erityispedagogista toimintaa niille lapsille, jotka tarvitsevat erityistä tukea (Tauriainen 2000, 70). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan, että jokaisella lapsella on oikeus tarvittavaan tukeen varhaiskasvatuksessa. Tukitoimet järjestetään tarvittaessa hyödyntäen moniammatillista yhteistyötä eri toimijoiden kanssa. (Opetushallitus. Koulutus ja tutkimus. Varhaiskasvatus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 54.) Erityisellä tuella pyritään mahdollistamaan erityistä tukea tarvitsevan lapsen oikeus esimerkiksi vuorovaikutukseen, itsenäisesti toimimiseen ja oppimiseen. Lapsi saattaa tarvita tukikeinoja myös kielen kehitykseen ja kommunikointiin. (Heinämäki 2004, 26–28.)

Tuen järjestämiseen kuuluvat myös varhaiskasvatusympäristön ja toimintatapojen muokkaukset lapsen tarpeiden mukaan. Ympäristön muokkaamisessa otetaan huomioon esimerkiksi esteettömyyden toteutuminen, erilaisten häiriöiden,

kuten visuaalisten tai ääniympäristön häiriötekijöiden minimoiminen ja vuorovaikutuksen edistäminen lapsen kielen kehitystä edistävin materiaalein ja välinein. (Heinämäki 2004, 33–36). Erityispedagogiikan tärkeitä ohjaavia osa-alueita ovat struktuurit, joilla voidaan jäsentää päivän kulkua ja lapsen toimintaa, vuorovaikutuksen tukeminen ja toiminnan ohjaus. Näistä elementeistä hyötyvät kaikki lapset varhaiskasvatusryhmässä. (Heinämäki 2004, 37–38.)

Tukea voidaan järjestää eri muodoin, esimerkiksi segregaatton, inklusion tai integraatioon pohjautuvilla keinoilla. Segregoiwaan eli erottelevaan tapaan kuuluvat esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisryhmät. Integroivalla eli yhdistävällä tavalla tarkoitetaan erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai ryhmän sijoittamista osaksi yleisvarhaiskasvatusryhmää tai päiväkotia. Integraatiolla pyritään edistämään esimerkiksi lapsen yhdenvertaisuutta ja vuorovaikutusta. Integroidussa varhaiskasvatusryhmässä on useampi erityistä tukea tarvitseva lapsi ja enemmistö on neurotyypillisiä lapsia. (Heinämäki 2004, 13–14; Tauriainen 2000, 70–71.) Sosiaaliministeriön varhaiskasvatustyöryhmä suosittelee, että integroidussa ryhmässä olisi yhteensä enintään 12 lasta, joista enintään viisi olisi erityistä tukea tarvitsevaa lasta (Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisut. Varhaiskasvatustyöryhmän muistio, 84; Kontu & Suhonen 2006, 48).

Integraation on toteuduttava moninaisesti niin, että erityistä tukea tarvitseva lapsi osallistuu varhaiskasvatusryhmän toimintaan mahdollisimman paljon ja saa mahdollisuuden sosiaalisesti osallistua esimerkiksi leikkeihin ja muuhun vuorovaikutukseen ryhmätoiminnassa. Inklusiivinen tapa on periaatteiltaan integroivan tavan kaltainen, mutta tukitoimet viedään lapsen varhaiskasvatusryhmään lapsen sijoittamisen sijaan. (Heinämäki 2004, 14.) Inklusion takana on ajatus kokonaisvaltaisesta yhteiskuntaan kuuluvuudesta ja osallisuuden toteutumisesta (Viittala 2007, 94–95). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kerrotaan, että Suomessa varhaiskasvatusta kehitetään inklusion periaatteiden mukaan (Opetushallitus. Koulutus ja tutkinnot. Varhaiskasvatus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 15).

Nykypäivän erityispedagogiikka ohjaa kiinnittämään huomiota myös yksilön vahvuuksien sanoittamiseen ja tunnistamiseen muiden tukitoimien rinnalla, näillä toiminilla vahvistetaan yksilön minäkuvaa ja huomio ei kiinnity vain heikkousperusteisiin tukemistoimiin (Sandberg 2018, 27). Vahvuuksien tukemisen myötä positiivinen minäkäsitys edistää myös varhaiskasvatuksen kulmakivinä toimivien kasvun, uusien taitojen oppimisen ja kehityksen mahdollistamista. (Kontu & Suhonen 2006, 138; Heinämäki 2004, 26.)

7 VIDEOIDEN SISÄLTÖ

Osana opinnäytetyötämme toteutimme videosarjan, jossa nepsy-aihetta käsitellään lapselle ymmärrettävällä ja mielenkiintoisella tavalla. Videosarja koostuu neljästä lyhyestä videosta, jossa kussakin on aiheena jokin nepsy-lapselle tyypillisesti haastava tilanne. Videoissa seikkaileva Pupu kohtaa haastavia tilanteita ja hakee niihin ratkaisuja puhetta tukevia, täydentäviä ja korvaavia menetelmiä käyttämällä.

Puhetta tukevien, täydentävien ja korvaavien menetelmien avulla pyrimme vahvistamaan lasten vuorovaikutustaitoja ja sosiaalisia taitoja. Kussakin videossa käytetään kommunikointia tukevaa materiaalia ja esimerkin kautta mallinnetaan materiaalin käyttöä nepsy-lapsille haastavissa tilanteissa. Materiaalit eivät ole täysin sidoksissa videoiden esimerkkitalanteisiin ja niitä voidaan käyttää myös erillään tukemaan vuorovaikutusta muissa vastaavanlaisissa tilanteissa. Käytimme materiaaleissa kuvakommunikoinnin keinoja tukemaan lapsen itseilmaisua, ymmärrystä ja vuorovaikutusta muiden lasten ja ohjaajien kanssa. Kuvia käytetään sosiaalisen tarinan muodossa, tunnetilakortteina, struktuurina ja toimintatauluna. Valmistimme materiaalit itse ja saimme niiden valmistamiseen ohjausta alalla työskentelevältä toimintaterapeutilta.

Videoita lähdettiin suunnittelemaan kartoittamalla tilanteita, joissa neuropsykiatrisia erityispiirteitä omaavilla lapsilla todetaan olevan haasteita. Saamamme ohjauksen ja varhaiskasvatusryhmälle lähetetyn kyselyn kautta saimme tietoa siitä, millaisia haasteita kentällä työskentelevät kohtaavat nepsy-lasten kanssa. Tyypillisesti haastavia tilanteita ovat esimerkiksi vuorovaikutustaidot kaverisuhteissa, siirtymät toiminnasta toiseen, itseohjautuvuus leikkihetkissä, tunnetilojen hahmottaminen ja ilmaisu, ohjeistusten vastaanottaminen, muuttuviin tilanteisiin sopeutuminen, valintatilanteet sekä toiminnan aloittaminen ja lopettaminen.

7.1 Videoiden tuottaminen

Videoiden aiheiksi valitsimme leikkisäännöt, aistiliherkkyyden huomioimisen, rentoutumisen ja tunnetaidot. Videoita lähdettiin suunnittelemaan kirjoittamalla kullekin videolle synopsikset. Tämä työvaihe kesti muutaman viikon. Lisäksi pohdimme, millainen kommunikointia tukeva materiaali toimisi kussakin videossa parhaiten. Synopsisten pohjalta luotiin tarkat käsikirjoitukset, joiden työstämiseen käytettiin aikaa noin kuukausi.

KUVA 3. Lavastusta "Mikä harmittaa?" -videolla

Videoihin haluttiin saada mahdollisimman luonnollinen varhaiskasvatusympäristöä muistuttava paikka, joten videot kuvattiin kotona lavasteita hyödyntäen (KUVA 3). Alku- ja lopputunnukset (KUVA 4) sekä osa rentoutusvideosta kuvattiin studiossa Green Screen -taustakankaan avulla. Taustakankaan avulla saimme luotua erilaisia tehosteita ja taustoja editointivaiheessa. Lavastuksessa käytettiin muun muassa tyynyjä ja leluja. Lavastuksen suunnittelussa pyrittiin välttämään liian voimakkaita visuaalisia ärsykeitä. Toisaalta videoista haluttiin saada visuaalisesti miellyttävän näköisiä, joten pyrimme tekemään molempia näkökulmia palvelevia ratkaisuja.

KUVA 4. Videoiden alkutunnus

Videoiden kuvaamisen tekniseen toteutukseen saatiin apua opinnäytetyöryhmämme ulkopuoliselta henkilöltä. Hänen vastuullaan olivat kuvaaminen, äänet, valaistus ja editointi. Toimimme videoilla itse näyttelijöinä. Näyttelemisessä halusimme kiinnittää huomiota työmme eettisyyteen ja välttimme näyttelijöinä ylikorostamasta piirteitä, jotka voivat olla neuropsykiatrisia erityispiirteitä omaavalle henkilölle tyypillisiä. Videoiden kuvaamiseen ja editointiin käytettiin yhteensä aikaa kuukausi.

KUVA 5. Tekstitystä "Leikitään yhdessä" -videolla

Kokonaisuudessaan tuloksena oli videosarja, johon kuuluu neljä videota. Julkiseen jakoon menevät videot tekstitettiin saavutettavuusvaatimuksen mukaisesti (KUVA 5) (Saavutettavuusvaatimukset. Digipalvelulain vaatimukset. Videoiden ja äänilähteiden saavutettavuus. Laki). Videolinkit lähetettiin varhaiskasvatusryhmälle. Videot julkaistiin YouTubessa Diakonia-ammattikorkeakoulun kanavalla Creative Commons -lisenssillä. 22.4.2021 mennessä Leikitään yhdessä! -videota oli katsottu 274 kertaa, Haluan keskittyä -videota 134 kertaa, Rentoutumishetkeä 154 kertaa ja Mikä harmittaa? -videota 85 kertaa. Lisäksi Autismiliitto jakoi videoita omilla sosiaalisen median kanavissaan, jotta videot olisivat laajemman yleisön tiedossa ja näin ollen niistä olisi hyötyä esimerkiksi myös muille aiheen parissa työskenteleville. Seuraavissa alaotsikoissa on tarkemmin kuvattuna kunkin videon aihe, käytetyt kommunikointimateriaalit sekä perustelut tehdyille ratkaisuille niin videoiden toteutuksen kuin materiaalien osalta.

7.2 Leikkisäännöt: Leikitään yhdessä!

Kyselyssä saamiemme tulosten mukaan kohderyhmämme nepsy-lapsilla voi olla vaikeuksia erilaisten leikkisääntöjen ymmärtämisessä ja niiden noudattamisessa. Tällä videolla haluttiin ohjeistaa lapselle, kuinka kaverilta voi pyytää lelua niin, että sitä ei tarvitse ottaa toisen kädestä, mikä voisi johtaa suuttumiseen ja kiukuun. Tämä näkökulma on valittu videon aiheeksi, jotta lapsen olisi helpompi keskittyä yhteen opetettavaan asiaan. Lisäksi yhteistyössä olevalta varhaiskasvatusyksiköltä tuli tieto, että he kaipaivat lasten vapaata leikkiä tukevaa materiaalia.

Videossa käytettiin kommunikointimateriaalina sosiaalista tarinaa. Sosiaalisen tarinan tarkoitus on opettaa tarinanomaisesti lapselle erilaisia taitoja, joilla voi esimerkiksi selvittää arjen eri tilanteista (Viitottu rakkaus. Tulostettavat materiaalit. Tunteet ja vuorovaikutus. Sosiaaliset tarinat). Sosiaalisessa tarinassa käytetään kuvia, jotka ovat vihkomaisessa muodossa. Kuvat ovat A5-kokoisia, ja ne ovat kiinni toisissaan avainrenkaan avulla. Kuvien alla on selkokielistetty teksti kuvia mallintavan aikuisen avuksi.

Videolla käytetyssä materiaalissa käytettiin Papunetin kuvatyökalun kuvia (Papunet. Materiaalia. Kuvatyökalu. Avaa kuvatyökalu). Kuvien valinnassa painottui yksinkertaisuus ja selkeys, mutta valintaan vaikutti myös mielenkiintoisuus, eli värit ja muoto. Tämän sosiaalisen tarinan kuvat ovat eri kuvien yhdistelmiä, jotta tarinan tarkoitus ja merkitys pysyvät juuri kyseisessä aiheessa. Kuvien alla olevalla taustavärillä pyrittiin myös luomaan mielenkiintoa. Sosiaalisen tarinan kokoamisessa käytettiin mallina Viitottu rakkaus -sivuston vastaavanlaista materiaalia (Viitottu rakkaus. Tulostettavat materiaalit. Tunteet ja vuorovaikutus. Sosiaaliset tarinat. Tahdon leikkiä samalla lelulla).

KUVA 6. Lähikuvaa sosiaalisesta tarinasta videolla

Videossa päähahmona on Pupu, joka kohtaa haastavan tilanteen, kun hän haluaa leikkiä kaverin autolla. Videossa hahmojen vuorosanoihin on sisällytetty kuvailua saavutettavuuden ja ymmärrettävyyden parantamiseksi. Videossa Pupu pohtii itsekseen, kuinka hänen tulisi toimia tässä haastavassa tilanteessa, ja Pupu käyttääkin apunaan sosiaalista tarinaa tilanteesta selviämiseksi. Videossa materiaalia on kuvattu sekä läheltä että kaukaa, jotta katsoja saa laajemman näkökulman sekä materiaalista että sen käyttämisestä (KUVA 6). Videossa Pupu vielä itse toimii ohjeiden mukaisesti ja näin mallintaa toivottua toimintatapaa.

7.3 Aistiyliherkkyys - haluan keskittyä

Aistiyliherkkyys on nepsy-lapsilla mahdollisesti ilmenevä ominaisuus. Se voi kuulua sensorisen integraation häiriöön, jossa aistitiedon käsittely on joko puutteellista tai yliherkkää. Lapsi voi olla myös aistihakuinen eli hakea ympäristöstään aistiärsykeitä. (Lastenmielenterveystalo.fi. Ammattilaisille. Häiriöt. Neuropsykiatriset häiriöt. Aistisäätelyhäiriöt.) Videossa käsittelemme tilannetta, jossa aisteiltaan yliveriintynyt lapsi kokee vaikeana melua ja taustahälinää sisältävät tilanteet. Lapsen keskittyminen häiriintyy meluisassa tilassa. Toisinaan lapsen voi olla vaikeaa itse hahmottaa syytä sille, miksi keskittyminen herpaantuu. Videolla halutaan hahmottaa tilannetta lapselle ja tarjota sosiaalisen tarinan avulla ratkaisukeinoja tilanteeseen.

Videossa Pupu-hahmolla on meneillään oma hetki piirustusten parissa, mutta taustalta kuuluva muiden lasten hälinä vie Pupun huomion muualle. Sosiaalisessa tarinassa on mallinnettu, kuinka tilanne voidaan ratkaista. Sosiaalinen tarina rakentuu viidestä kuvasta, jotka Pupu käy yksitellen läpi. Osa kuvista on Pixabay-kuvapankista ja osa itse otettuja. Kuvien alla on teksti, jonka aikuinen voi lukea käydessään sosiaalista tarinaa läpi yhdessä lapsen kanssa. Sosiaalisessa tarinassa ratkaisuvaihtoehtoina tilanteelle on niin kutsutun puhe-esineen tai kuu-
lokkeiden käyttäminen. Puhe-esineen (KUVA 7), esimerkiksi pienen pehmolelun, avulla voidaan tuoda selkeämmin näkyväksi lapsille puheenvuorojen merkitystä.

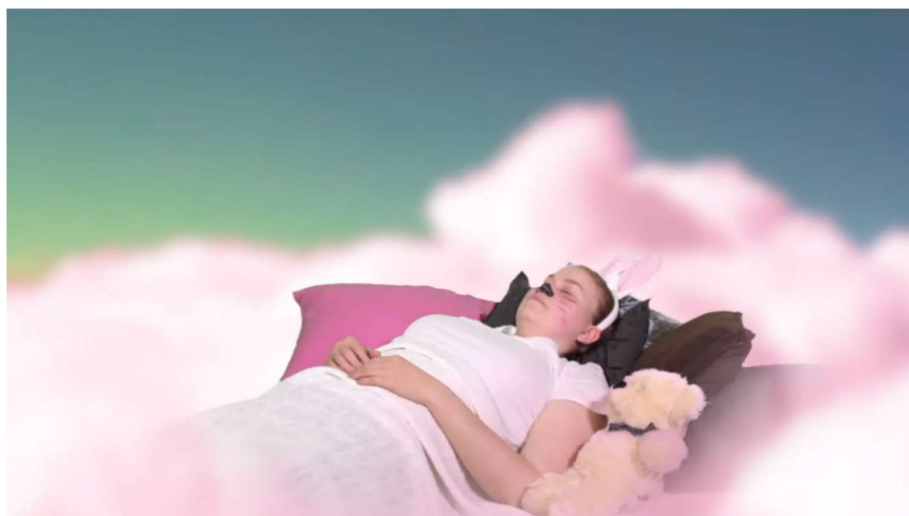

KUVA 7. Puhe-esine

Esineen pitäminen kädessä tarkoittaa omaa puhevuoroa ja esimerkiksi aamupöydässä saadaan hallituilla puheenvuoroilla rauhallisempi ympäristö, jossa myös aistiltaan herkkä lapsi pystyy toimimaan. Kuulokkeita voi käyttää tilanteessa, jossa puhe-esineen käyttö ei ole tarkoituksenmukaista ja lapsi haluaa keskittyä itsenäiseen puuhasteluun rauhassa. Sosiaalisen tarinan kuvia voidaan käyttää myös erillään toisistaan, esimerkiksi puhe-esineen käytön opetteluun.

7.4 Rentoutuminen - rentoutushetki

Ehkäisevä toiminta ja stressin vähentäminen ovat tärkeitä tekijöitä lapsen arjen tukemisessa (Lastenmielenterveystalo.fi. Ammattilaisille. Häiriöt. Neuropsykiatriset häiriöt. Aistisäätelyhäiriöt). Rentoutumisvideolla on otettu huomioon ne lapsen aistiherkkyys, ja videolla ei ole ylimääräisiä visuaalisia aistiärsyksiä. Videon haluttiin kuitenkin visuaalisuutta, joten käytimme apuna Green Screen -kangasta tuomaan pientä lisätehostetta videoon (KUVA 8).

KUVA 8. Green Screen -taustaa rentoutusvideolla

Videossa on ohjeistettu käyttämään aistisäätelyn häiriöissä käytettyjä apuvälineitä, kuten painokäärmettä tai pehmolelua, jos ne ovat saatavilla. Apuvälineiden käyttö, kuten painotuotteet ja korvasuojaimet voivat olla avuksi aistikuormitustilanteissa (Lastenmielenterveystalo. Ammattilaisille. Häiriöt. Neuropsykiatriset häiriöt. Aistisäätelyhäiriöt). Video on rakennettu selkeäksi kokonaisuudeksi, jossa

on yksinkertaiset ohjeistukset. Videon oheismateriaaliksi on liitetty nepsy-lapselle tärkeää jäseneltyä rentoutusta ennakoivaa materiaalia. Materiaalin tarkoituksena on myös auttaa ymmärtämään, että rentoutusta voidaan käyttää ennaltaehkäisevästi tai tilanteessa, jossa on jo turhaumista.

KUVA 9. Toimintataulu rentoutushetkeen

Rentoutusvideossa käytettiin kommunikointimateriaalina päivästruktuuria (kuva 1) ja toimintataulua (KUVA 9). Päivästrukturissa on kuvia apuna käyttäen jäsenelty päivän kulku: mitä tulee tapahtumaan ja milloin. Strukturipohjassa on tila kellonajalle, sekä tarvittaessa kahdelle toimintaa kuvaavalle sarakkeelle. Videon alussa käydään katsomassa päivästrukturista, mitä seuraavaksi on luvassa. Päivästrukturissa on tarrakiinnityksellä irrotettavia kuvia. Molempien kommunikointimateriaalien kuvat ovat Papunetin kuvatyökalusta (Papunet. Materiaalia. Kuvatyökalu. Avaa kuvatyökalu).

Materiaaleissa käytettävien kuvien valinta perustui käyttäjäryhmän, kuvien saatavuuden ja laajuuden mukaan. Myös kuvien väri ja selkeys vaikuttivat valintaan. On tärkeää, että kuvat ovat selkeitä ja helposti ymmärrettäviä. Strukturista voidaan myös tarvittaessa irrottaa kuvia asettaa niitä esille sellaisenaan, esimerkiksi havainnoitaessa, mitä tapahtuu *nyt* ja mitä sen *jälkeen* tapahtuu. Päivästrukturista voi käyttää myös ilman yhteyttä rentoutusvideoon ja strukturista voi muokata irtokuvilla omiin tarpeisiin sopivaksi.

Toimintataulun tarkoituksena on selventää rentoutuksen kulkua ja lapsen roolia siinä. Toimintataulussa on kuvitettu selkein kuvin millaisissa tilanteissa rentoutuksesta voi olla hyötyä ja mitä rentoutuksessa tehdään. Kuvia voi käyttää myös yksittäin, esimerkiksi osoittamalla tiettyä kuvaa. Videolla, ennen rentoutuksen alkamista, käydään yhdessä läpi toimintataulun avulla millaisissa tilanteissa rentoutuksen voi tehdä ja mitä rentoutuksessa tapahtuu. Näin lapsi tietää etukäteen mitä on tulossa ja mitä hänen pitää tehdä.

7.5 Tunnetaidot - mikä harmittaa?

Nepsy-lapsilla voi olla vaikeuksia tunteiden käsittelyssä. Heidän tunnereaktionsa voivat olla todella voimakkaat ja hallitsemattomat sekä rauhoittuminen voi tuottaa hankaluuksia. (Lastenmielenterveystalo.fi. Ammattilaisille. Häiriöt. Neuropsykiatriset häiriöt. Aistisäätelyhäiriöt.) Videossa tartutaan tähän haastavaan asiaan. Videon tarkoituksena on ohjata, kuinka pettymyksen ja suuttumuksen tunteesta voi päästä yli tunnekorttien ja liikennevalokorttien avulla.

KUVA 10. Tunnekortit

Videon kommunikointimateriaalina on käytetty tunnekortteja (KUVA 10) ja liikennevalokortteja. Varhaiskasvatusryhmälle lähetimme liikennevalokorttien sijasta helpommin ymmärrettävän tunnemittarin, jossa on sama periaate. Tunnemittarissa on vihreä osa, jota lapselle näytetään, kun tunne on hallinnassa. Kun lapsen

tuntemus alkaa olla vaikea käsitellä, näytetään mittarista keltaista aluetta, joka tarkoittaa, että tunne alkaa olla liian voimakas. Kun lapsen tunne on liian voimakas, näytetään mittarista punaista aluetta. Mittarissa on kuminauha ja puuhelmi, jota voi siirrellä pitkin mittaria, jotta lapsen olisi helpompi havainnoida mittaria.

Videossa käytettävät tunnekortit auttavat lasta havainnoimaan erilaisia tunteita, niiden merkitystä ja miltä ne tuntuvat ja näyttävät. Tunnekorteissa on sekä positiivisia että negatiivisia tunteita. Tunnekorteissa on kuvan lisäksi teksti, jotta tunteet on helpompi tunnistaa. Korttien kuvat on otettu Papunetin kuvatyökalusta. (Papunet. Materiaalia. Kuvatyökalu.)

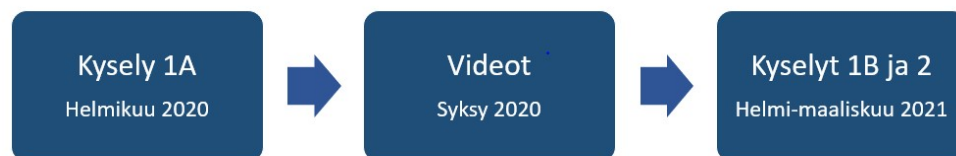

8 AINEISTON KERÄÄMINEN JA ANALYSOINTI

Opinnäytetyömme on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, jonka avulla tutkija tutkii ilmiöitä tutkimuskysymyksensä ympärillä (Kananen 2010, 36). Seuraavaksi kerromme opinnäytetyömme aineistoin keräämisestä sekä teemoittelusta, jota käytimme kyselyiden vastausten analysointimenetelmänä.

8.1 Aineiston kerääminen

Aineiston keräämistä varten teimme kyselyn varhaiskasvatusryhmän ohjaajille, jotta tuottamamme videot ja materiaalit vastaavat tarvetta (KAAVIO 1). Kysymykset koskivat puhetta tukevien, täydentävien ja korvaavien menetelmien käyttöä varhaiskasvatusryhmässä. Kysyimme myös, minkälaisia ongelmakohtia ohjaajat ovat havainneet vuorovaikutustilanteissa ja mitä toiveita heillä on materiaalien suhteen. Kyselyssä esille tulleet asiat otettiin huomioon materiaalin valmistuksessa ja videoiden suunnittelussa.

KAAVIO 1. Prosessin aikajana

Videoiden valmistuttua varhaiskasvatusryhmän ohjaajille lähetettiin toinen kysely, jossa kartoitettiin videoiden toimivuutta ryhmän kannalta (KAAVIO 1). Kyselyn tarkoituksena oli antaa tietoa siitä, kuinka puhetta tukevien, täydentävien ja korvaavien menetelmien käyttäminen ryhmässä on vaikuttanut vuorovaikutuksen sujuvuuteen niin neurotyypillisten kuin neuropsykiatrisia erityispiirteitä omaavien lasten kohdalla. Lisäksi kysyimme päiväkodin ohjaajien ajatuksia materiaalien hyödyllisyydestä.

Yhteistyötä tekevältä varhaiskasvatusryhmältä emme valitettavasti saaneet riittävästi vastauksia loppukyselyyn ja aineistona se olisi ollut opinnäytetyömme analysointivaihetta ajatellen liian niukka. Vastausmäärän ollessa liian pieni, tulosten luotettavuus tutkimusta ajatellen kärsii (Kananen 2010, 95). Tämän vuoksi lähettimme toisen tutkimuskirjeen (LIITE 3. Saatekirje 2 varhaiskasvatusryhmän ohjaajille.) useisiin integroituihin varhaiskasvatusryhmiin ympäri Suomen. Saimme mukaan yhteensä kolme uutta varhaiskasvatusryhmää, jotka sitoutuivat tutustumaan videosarjaan ja vastaamaan kyselyyn.

Loppukyselystä luotiin toinen versio, koska rajallisen ajan vuoksi ryhmillä oli mahdollisuus tutustua vain videoihin. Kommunikointia tukevien materiaalien osuus kyselyssä jätettiin pois. Uusi kysely luotiin Webropol-kyselynä. Koska jälkikäteen mukaan tulleille varhaiskasvatusryhmille ei jäänyt tarvittavaa aikaa ottaa videoiden havainnollistamia toimintamalleja käyttöön, muotoiltiin kyselyn vastaukset siten, että ohjaajat arvoivat videoiden sisältöä ja lasten reaktioita videoihin. Lisäksi kyselyllä haluttiin saada tietoa siitä, pystyvätkö ohjaajat löytämään videoiden avulla mahdollisesti tulevaisuudessa toimivia tapoja parantaa vuorovaikutusta lasten kanssa, jos videoiden esittämiä toimintamalleja tai vastaavia kommunikointimateriaaleja käytettäisiin pidemmällä aikavälillä.

Kaksi ensimmäistä kyselyä tehtiin Google Forms -alustalla, jossa kysymykset olivat avoimia kysymyksiä. Kolmas kysely tehtiin Webropol-alustalla, joka jaettiin yhteistyötahoille verkkolinkkinä sähköpostin kautta. Kysely on yksi käytetyimmistä tavoista kerätä aineistoa laadulliseen tutkimukseen ja siinä vastaaja vastaa itsenäisesti saamaansa kyselyyn (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71, 73). Valitsimme sähköiset kyselylomakkeet niiden helppokäyttöisyyden ja helpon saavutettavuuden perusteella. Sähköiset kyselylomakkeet voitiin toimittaa helposti ja nopeasti kohderyhmälle sähköpostitse. Näin pystyttiin lisäämään kohderyhmään myös eri puolilla Suomea sijaitsevia varhaiskasvatusryhmiä. Aineiston analysointivaiheessa sähköinen kyselylomake helpotti myös tutkimustyötä, koska aineisto oli jo sähköisessä muodossa. (Valli & Aarnos 2018, 117–118.)

Kysymysten asettelussa huomioimme, että kieliasu oli helposti ymmärrettävää ja että tarvittavat termit oli avattu kyselyn vastaajille. Kysymysten muotoilu on erityisen tärkeää väärinymmärrysten ja tulosten vääristymisen ehkäisemiseksi (Valli & Aarnos 2018, 93). Kysymykset etenevät loogisessa järjestyksessä ensin keskittyen taustatietoihin, kuten puhetta tukevien, täydentävien ja korvaavien menetelmien käyttöön varhaiskasvatusryhmässä. Toisessa osiossa kysymykset käsitelivät tuotettua videomateriaalia ja kommunikointia tukevaa oheismateriaalia. Kysymysten järjestys yleisistä kysymyksistä tarkentaviin ja yksityiskohtaisempiin kysymyksiin helpottavat kyselyyn vastaamista ja siinä etenemistä vastaajan näkökulmasta (Kananen 2010, 92). Kyselyn lopussa oli mahdollisuus myös vapaaseen kommentointiin.

Käytimme kyselyissämme avoimia kysymyksiä ja monivalintakysymyksiä. Avoinmet kysymykset mahdollistavat sen, että vastaajat voivat tuoda esille perusteellisen oman näkemyksensä kysyttävästä asiasta. Toisaalta avoimien kysymysten kompastuskivenä saattaa olla vastausten epätarkkuus tai asian vierestä vastaaminen. (Valli & Aarnos 2018, 114.) Kaikkiin kysymyksiin oli pakollista vastata. Pakollisella vastausmenettelyllä vastaajien täytyy vastata kaikkiin kyselyssä oleviin kysymyksiin, mutta haastavaksi tämän tekee se, ettei vastaajalla välttämättä ole mielipidettä kyseiseen asiaan. Tämä saattaa nostaa kyselyn keskeyttämisprosenttia. (Valli 2018, 102.) Kyselyn datan perusteella kyselyn keskeytyksiä ei kuitenkaan tullut. Halusimme myös varmistaa opinnäytetyömme validiteettia eli luotettavuutta ja suurempi määrä vastauksia tukee tätä tavoitetta.

Opinnäytetyössä on liitteenä (LIITE 1. Saatekirje 1 varhaiskasvatusryhmän ohjaajille.) ensimmäiseen kohderyhmäämme lähettämämme saatekirje, jossa esittelemme itsemme ja opinnäytetyömme. Saatekirjeessä on tärkeää mainita myös opinnäytetyön tavoite ja verkkokyselyn aikataulu. Saatekirjeeseen on hyvä panna nostaa, koska se osiltaan määrittelee vastaajan halukkuuden lähteä mukaan projektiin. (Heikkilä 2014, 59.) Kirjeen lähettämisen tarkoituksena oli toteuttaa toiminnallisia leikkihetkiä varhaiskasvatuksen tiloissa, joten laadimme asiasta kirjeen lasten vanhemmille kertoen tutkimuksestamme ja sen tavoitteista.

8.2 Aineiston analysointi ja teemoittelu

Kyselyistä saadut vastaukset analysoitiin etsimällä vastauksista toistuvia teemoja ja ilmiöitä opinnäytetyömme aiheeseen liittyen. Olemme nimenneet opinnäytetyössämme käytetyt kyselyt. Kyselyt 1A ja 1B ovat olleet käytössä vain yhden varhaiskasvatusryhmän kanssa. Kysely 1A lähetettiin kyseisen ryhmän ohjaajille ennen videoiden ja materiaalien tuottamista ja sen perusteella kartoitimme tietoa siitä, millaisiin tilanteisiin varhaiskasvatuksen ohjaajat kaipaisivat vuorovaikutusta tukevia toimintatapoja ja materiaaleja. Kyselyyn vastasi yhteensä neljä ohjaajaa.

Kysely 1B:n avulla kysyimme videoiden testaamisen jälkeen videoiden tavoitteiden toteutumisesta. Kyselyyn vastasi yksi ohjaaja. Opinnäytetyömme luotettavuutta ajatellen laajensimme kohderyhmäämme ja saimme mukaan kolme uutta varhaiskasvatusryhmää. Kyseisille ryhmille lähetettiin kysely 2, jonka avulla kysyimme tietoa aikaisemmasta puhetta tukevien, täydentävien ja korvaavien menetelmien käytöstä, haastaviksi koetuista tilanteista sekä videoiden ja materiaalien tavoitteiden toteutumisesta. Kyselyyn vastasi yhteensä seitsemän ohjaajaa.

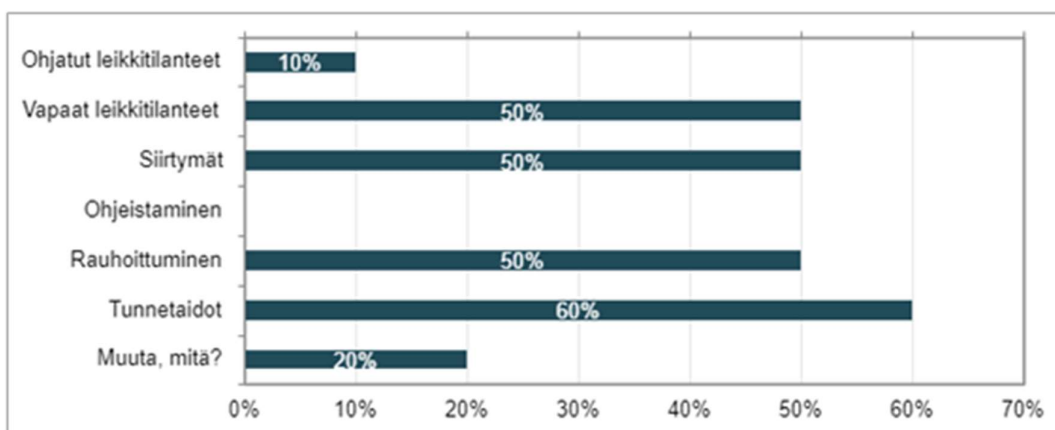
Kyselyistä saatuja vastauksia lähdettiin analysoimaan lukemalla vastaukset ja etsimällä niistä selityksiä tutkimuskysymykseemme. Monivalintakysymyksien vastaukset pystyttiin kategorisoimaan ja niistä tehtiin kaavioita havainnollistamaan vastauksissa esiin nousseita teemoja. Avoimiin kysymyksiin tulleet vastaukset teemoiteltiin tilastollisesti. Kyselyiden kysymykset koskivat yleisesti videoiden toimivuutta koko varhaiskasvatusryhmässä. Eettisin syihin vedoten emme eritelleet videoiden ja materiaalien toimivuutta erikseen nepsy-lapsilla ja neurotyypillisillä lapsilla.

Teemoittelun tarkoituksena on kerätä aineistosta tärkeitä aiheita, jotta tutkimuskysymykseen saataisiin vastaus. Siinä voidaan ottaa suoria vastauksia aineistosta esille valittujen teemojen todisteiksi, eli nostetaan vastaajien aineistoon kirjallisia näkemyksiä teemojen mukaan. (Tietoarkisto. Laadullinen käsikirja. Teemoittelu; Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.)

8.2.1 Käytössä olevat menetelmät ja haastavat tilanteet

Kyselyjen 1A ja 2 perusteella saimme selville sen, että puhetta tukevat, täydentävät ja korvaavat menetelmät ovat ennestään tuttuja varhaiskasvatusryhmien ohjaajille. Jo ennestään käytössä olleita menetelmiä ovat olleet kuvat, tukiviittomat, viikko- ja päiväohjelmat, toimintataulut ja pikapiirtäminen.

Tukikeinoja kaivattiin ohjattuihin leikkitilanteisiin, siirtymätilanteisiin, vapaisiin leikkitilanteisiin, tunnetaitojen käsittelyyn ja rauhoittumiseen (KUVIO 2). Haastaviksi tilanteiksi koettiin myös, kun lapsen ja ohjaajan välillä ei ole yhteistä kieltä tai kun lapsen puheesta ei saada selvää. Lapsen puheesta asiayhteyksistä voi myös olla vaikea saada selvää. Tilanteeseen sopivien kuvien puuttuminen koettiin myös haastavaksi.

KUVIO 2. Millaisiin tilanteisiin kaipaisit tukikeinoja nepsy-lasten kanssa?

8.2.2 Videoiden aihepiirit ja niiden hyödyllisyys

Videoiden aihepiirit koettiin hyödyllisiksi kyselyiden 1B ja 2 mukaan. Etenkin videot *Mikä harmittaa* ja *Leikitään yhdessä* koettiin aihepiireiltään erityisen tarpeelliseksi, ja ne tukivat vastaajan varhaiskasvatusryhmässä meneillään olevia harjoiteltavia teemoja. Alaluvuissa olevat sitaattit ovat otteita kyselyistä.

– – Tunteiden tunnistaminen ja tunteiden herättämien reaktioiden sanallistaminen ja aikuisen kannattelu ovat arkea ryhmässämme. Myös rauhoittumisen taitojen harjoittelu on merkityksellistä lasten viretilojen vaihdellessa päivän eri vaiheissa.

Lisäksi rauhoittumiseen liittyvät asiat koettiin tarpeelliseksi, koska lasten vireystila vaihtelee päivän aikana. Aihepiirit koettiin hyödyllisiksi myös konfliktien välttämisen kannalta. *Mikä harmittaa?* herätti keskustelua ja omakohtaisia kokemuksia lapsissa. Osalle vastaajien varhaiskasvatusryhmistä aiheet olivat ennestään tuttuja ja ne herättivät lasten keskuudessa keskustelua. Aiheiden koettiin olevan sellaisia, joihin törmää työssään lasten kanssa jatkuvasti ja niiden koettiin tukevan jo olemassa olevia toimintatapoja kyseisissä tilanteissa.

8.2.3 Videoihin tutustuminen

Videoihin tutustuttiin varhaiskasvatusryhmissä eri tavoin. Osassa ryhmissä videoita käsiteltiin draaman kautta, osassa keskustelemalla ja osassa vain katsomalla videot.

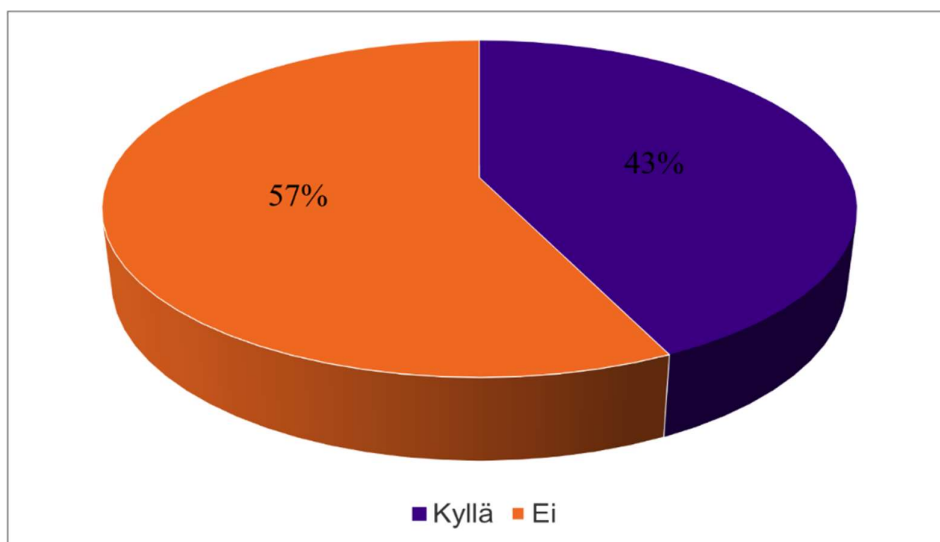
Videot katsottiin yksi kerrallaan pienissä porukoissa, tapahtumista keskusteltiin katsomisen jälkeen ja lisäksi näyteltiin tilanne uudestaan, lapsi-aikuisen-pareina. Keskittyminen ja rauhoittuminen katsottiin kokonaisuutena.

Katsoimme videot lasten kanssa pienryhmissä. Keskustelimme videoiden sisällöstä yhdessä ja käsittelimme aiheita draaman, kuvien ja lisämateriaalien avulla.

Videoiden aihepiireistä käytiin keskustelua lasten kanssa myös kuvien avulla. Kyselyn vastauksien mukaan kaikissa ryhmissä lasten reaktio videoita kohtaan oli ollut kiinnostunut.

8.2.4 Ohjaajien oppimiskokemukset

Kysyimme myös oppimiskokemuksista, joita videot ovat tuoneet ohjaajille. Enemmistö vastaajista (57%) koki, että eivät oppineet videoista uutta. 43 prosenttia vastaajista kuitenkin koki saaneensa videoista jotakin uutta. (KUVIO 3). Uudeksi koettiin videoiden toimivuus välineenä erilaisten aiheiden käsittelyssä. Uutta oli myös se, kuinka toimivia lyhyet ja ytimekkäät sosiaaliset tarinat voivat olla.

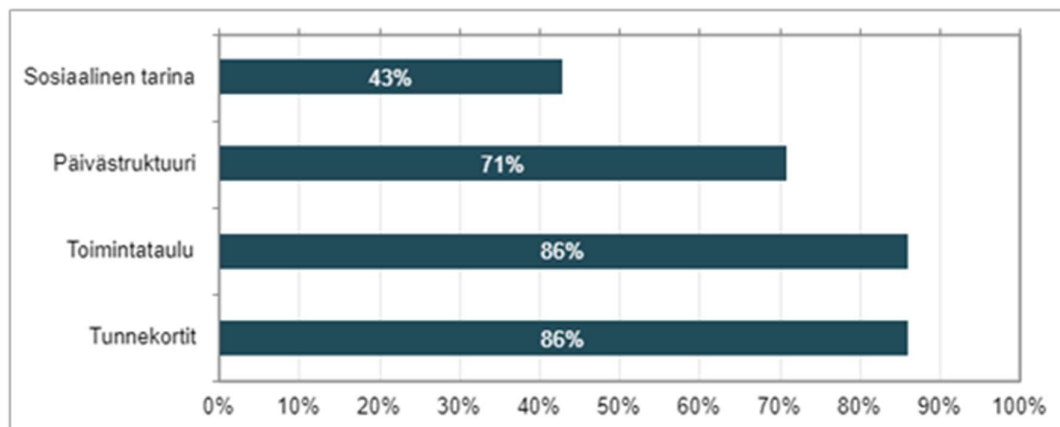
KUVIO 3. Opitko jotakin uutta videoista?

Lisäksi esiin nostettiin se, kuinka sosiaaliset tarinat ja tilanteiden dramatisointi voivat vahvistaa muistijälkeä lapsilla käsiteltäessä ristiriitatilanteissa toimimista. Videoista löytyi uusi tapa toteuttaa tunnekasvatusta. Kuvien ollessa jo ennestään käytössä, oli videoista löydetty uusi, lapsia kiinnostava näkökulma. Kaikki vastaajat kokivat, että he pystyvät myös soveltamaan videoista opittua omassa työssään.

Lyhyet ja ytimekkäät sosiaaliset tarinat tehoavat lapsiin hyvin! Lisäksi tilanteiden dramatisointi oli lapsille mielekästä ja vahvisti muistijälkeä tulevia ristiriitatilanteita silmällä pitäen. Pupu oli hahmona lumoava, etenkin oikea luppis! Voisimme hyvinkin kuvata lasten kanssa myös omia pulmakulmia arkisista pulmatilanteista. Kiitos!

8.2.5 Materiaalien hyödyllisyys

Hyödyllisiksi materiaaleiksi kyselyn perusteella koettiin sosiaalinen tarina, päivästrukturi, toimintataulu ja tunnekortit (KUVIO 4).

KUVIO 4. Mitkä materiaaleista kokisit hyödylliseksi omassa työssäsi?

Ohjaajat kokivat, että videoiden toimintatavat ja niissä käytetyt materiaalit olisivat hyödyllisiä kaveritaitoja harjoitellessa, yleisesti ryhmän arjessa, ristiriitatilanteiden tukena ja ohjaamaan lapsen toimintaa. Myös rentoutushetki koettiin hyödylliseksi muistutukseksi siitä, kuinka yleisesti ottaen lapset yleensä nauttivat rentoutuksesta ja sen avulla lapsi saadaan rauhoittumaan.

Kaveritaitojen harjoittelu on erittäin ajankohtaista ja tärkeää. Eniten tässä hetkessä hyödytti videon kautta tullut vahvistus siihen, että kaverilta voi pyytää kauniisti lelua, mutta hänellä on silti aina oikeus sanoa EI.

– – Rentoutumishetki oli hyvä muistutus, miten laskea lasten kierroksia. Kaikki lapset yleensä nauttivat rentoutuksesta.

Toimintatapojen ajateltiin olevan toimivia ohjatuissa tuokioissa tukemassa ennakointia sekä yleisesti ottaen jokapäiväisissä hetkissä, sen tarkempaa erittelemättä. Tunteiden tunnistamisen apuna ja itsesäätelyssä toimintatavoista ja materiaaleista koettiin myös olevan hyötyä. Arkistrukturi koettiin siirtymiä ja päivän rakenteita helpottavaksi materiaaliksi. Kuvat mainittiin hyödyllisenä materiaalina, mutta esiin nostettiin myös näkökulma siitä, että on lapsikohtaista, millaisista ku-

vista on hyötyä. Lisäksi videoiden toimintatavat ja materiaalit voisivat tuoda kyselyn mukaan apua ohjattuihin tuokioihin. Kriisitilanteissa videoiden osoittamista tavoista voisi olla kyselyn mukaan hyötyä tilanteen ja tunteiden selvittämisen tukena. Materiaalien hyödyllisyydestä pitkällä aikavälillä kysyttäessä olivat kaikki vastaajat vastanneet, että kokisivat materiaalien olevan hyödyllisiä myös pidemmän ajan kuluessa.

8.2.6 Vapaa palaute videoista

Kyselyn lopussa annoimme mahdollisuuden kertoa vapaasti palautetta videoista. Moni vastaaja nosti esiin Pupu-hahmon toimivuuden lapsille suunnatuissa videoissa. Myös elävä kani videoiden alku- ja lopputunnuksissa oli kiinnittänyt lasten huomion positiivisella tavalla. Videoiden sisältö koettiin tärkeäksi, mutta kohde-ryhmäksi videoille ehdotettiin integroitujen ryhmien sijaan yleistä varhaiskasvatuseriä. Videot koettiin hyvin toteutetuiksi ja selkeiksi sekä sopivaksi katsottavaksi erilaisten lasten kanssa.

Hienosti toteutetut videot ja tosi kiva idea! Teette hyvää työtä. Pupun pulmakulmasta tuli lapsille tärkeä juttu ja lopputekstien aikana näkynyt oikea ihana pupu oli supersuloinen meidän kaikkien mielestä.

Videoiden sisältö on erittäin tärkeä ja kokisin että ns. tavallisissa päiväkotiryhmissä niistä voisi olla hyötyä. Erityisryhmissä kuvien käyttö ja erilaiset menetelmät ovat usein tuttuja, mutta tietoa ei välttämättä ole kaikissa ryhmissä – –

9 TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyömme tavoitteena oli tutkia vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin tukemista varhaiskasvatusryhmässä, jossa on lapsia, joilla on neuropsykiatrisia erityispiirteitä. Halusimme selvittää, ovatko puhetta tukevat, täydentävät ja korvaavat menetelmät käytössä olevia keinoja vuorovaikutuksen tukemiseksi. Tavoitteena oli myös lisätä puhetta tukevien, täydentävien ja korvaavien menetelmien käyttöä nepsy-lasten kanssa ja antaa ammattilaisille konkreettisia toimintatapoja vuorovaikutuksen tukemiseksi.

Puhetta tukevat, täydentävät ja korvaavat menetelmät ovat yleisesti jo käytössä olevia keinoja vuorovaikutuksen tukemiseksi varhaiskasvatuksessa. Erityisesti kuvat ja tukiviittomat ovat tuttuja menetelmiä. Suurimmalle osalle kyselyyn vastanneista videot eivät siis tuoneet uutta tietoa puhetta tukevien ja korvaavien menetelmien käytöstä.

Tukea kaivattiin eniten vapaisiin leikki-tilanteisiin, siirtymiin, rauhoittumiseen ja tunnetaitojen käsittelyyn. Kyselyn vastauksien mukaan tilanteet, joissa toimintatapoja ja materiaaleja voisi käyttää, olisivat ristiriitatilanteet, tunnesäätely, siirtymätilanteet, rentoutuminen, kaveritaidot ja ohjatut tuokiot. Videot vastasivat siis tarpeeseen saada tukea siirtymiin, rentoutumiseen ja tunnetaitojen käsittelyyn. Videoiden aihepiirit koettiin hyödyllisiksi etenkin tunteiden käsittelyn ja konfliktitilanteiden ratkaisemisen apuna.

Aiheet herättivät lapsissa keskustelua ja lapset olivat kiinnostuneita videoista. Tavoite vuorovaikutuksen edistämisestä toteutui tämän osalta. Lasten kanssa tarinallisuutta pidettiin tehokkaana keinona. Videoiden esittämiä toimintatapoja ja materiaaleja koettiin mahdolliseksi käyttää työssä varhaiskasvatuksessa. Vastaajien mielestä toimintatavoista ja materiaaleista voisi olla hyötyä myös pidemmällä aikavälillä kaikkien lasten kanssa vuorovaikutuksen tukena.

10 POHDINTA

Opinnäytetyö toteutettiin pandemia-aikana ja se vaikutti opinnäytetyön etenemiseen ja muutti opinnäytetyön toiminnallista osuutta. Vaikka alkuperäisenä suunnitelmana oli toteuttaa toiminnallisia leikkihetkiä, todettiin opinnäytetyön edetessä videoiden olevan käytännöllisempi ja parempi menetelmä. Toisin kuin leikkihetket, videot ovat pysyvämpiä ja saavutettavampia. Alkuperäisen suunnitelman mukaan tarkoitus oli tehdä vain yhden varhaiskasvatusryhmän kanssa yhteistyötä, mutta vastausten riittämättömyyden vuoksi laajensimme kohderyhmiä muihin varhaiskasvatusryhmiin. Tämä hidasti työn etenemistä, mutta paransi työn luotettavuutta. Alunperinkin olisimme voineet miettiä toimintaa, joka olisi sopinut useampaan ryhmään. Tällöin luotettavuus olisi voitu paremmin taata jo aikaisemmassa vaiheessa. Lisäksi tämä olisi pienentänyt aineiston saatavuuteen liittyviä riskejä, mikäli ryhmä jättäytyisikin pois yhteistyöstä.

Videot julkaistiin Diakonia-ammattikorkeakoulun YouTube-kanavalla ja laajemman käytön edistämiseksi Autismiliitto jakoi videolinkkejä sosiaalisen median kanavissaan. Tämä lisäsi opinnäytetyön vaikuttavuutta. Opinnäytetyö edistää puhevamma-alaa lisäämällä tietoisuutta nepsy-lasten vuorovaikutuksen edistämisestä puhetta tukevien, täydentävien ja korvaavien menetelmien avulla varhaiskasvatuksessa. Lisäksi opinnäytetyö edistää esteetöntä viestintää. Puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät mahdollistavat jokaiselle oikeuden vuorovaikutukseen ja osallisuuteen muiden ihmisten kanssa. Videoiden tekstityksellä pyrimme takaamaan videoiden saavutettavuuden.

Opinnäytetyön tekeminen kehitti ammatillista osaamistamme monella tavalla. Kehityimme materiaalien suunnittelussa ja toteutuksessa. Opimme arvioimaan erilaisten materiaalien soveltuvuutta ja toimivuutta eri kohderyhmille ja eri tilanteisiin. Videoiden ja materiaalien tuottaminen tapahtui projektinomaisesti, joten kehitimme samalla projektinhallintataitojamme. Lisäksi vahvistimme jo olemassa olevaa tietoa erityisryhmistä ja kommunikointimenetelmistä.

Opinnäytetyön tekeminen sujui ryhmämme kesken joustavasti ja tasapuolisesti. Työn etenemistä seurattiin viikoittaisilla tehtävälstoilla. Opinnäytetyötä tehtiin sekä yhdessä että jokainen itsenäisesti. Hyödynsimme ohjaavan opettajan palautetta ja työelämäohjaajan saimme työn puolesta välissä. Yhteistyö hänen kanssaan sujui hyvin. Opinnäytetyö kehitti taitojamme toimia moniammatillisessa ympäristössä, jossa tulemme toimimaan myös puhevammaisten tulkkeina ja kommunikaatio-ohjaajina. Opinnäytetyön kautta verkostoiduimme lisää, mutta toisaalta osasimme hyödyntää jo olemassa olevia verkostoja videoiden tuottamisen osalta.

Neuropsykiatriset erityispiirteet ovat aiheena laaja ja ajankohtainen, ja sitä voi tutkia monesta eri näkökulmasta. Opinnäytetyössämme videoiden käyttämiselle varhaiskasvatusryhmissä jäi rajallinen ja lyhyt aika, jolloin menetelmien toimivuuden arviointi pitkällä aikavälillä perustui ohjaajien hypoteettisiin arvioihin ja aikaisempiin kokemuksiin. Aihetta olisikin mielenkiintoista tutkia pitkänä seurantajaksona. Saimme paljon positiivista palautetta videoista opinnäytetyönä. Videot ja tarinallisuus koettiin toimivaksi välineeksi käsitellä erilaisia aiheita lasten kanssa. Vuorovaikutustaitoja voisi siis jatkossakin tutkia ja kehittää videoiden kautta.

LÄHTEET

- Ahonen, T., Siiskonen, T. & Aro, T. (2001). *Sanat sekaisin? Kielelliset oppimis-
vaikkeudet ja opetus kouluiässä*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Aivoliitto. Kehityksellinen kielihäiriö. Saatavilla 2.1.2020. <https://www.aivoliitto.fi/kehityksellinenkielihairio/>.
- Aivoliitto. Kehityksellinen kielihäiriö. Perustietoa kehityksellisestä kielihäiriöstä. Saatavilla 2.3.2020 <https://www.aivoliitto.fi/kehityksellinenkielihairio/tietoa/>
- Aivoliitto. Kehityksellinen kielihäiriö. Tukikeinot. Saatavilla 6.1.2021 <https://www.aivoliitto.fi/kehityksellinenkielihairio/tukikeinot/>
- Autismiliitto. Autismikirjo. Aspergerin oireyhtymä. Saatavilla 29.12.2020 https://www.autismiliitto.fi/autismikirjo/aspergerin_oireyhtyma
- Autismiliitto. Autismikirjo. Autismi. Saatavilla 18.04.2021
- Autismiliitto. Autismikirjo. Diagnoointi. Diagnoosimuutos. Saatavilla 29.12.2020 <https://www.autismiliitto.fi/autismikirjo/diagnoointi/diagnoosimuutos>
- Berggren, K. (2018). *ADHD-käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Beukelman, D. & Light, J. (2020) *Augmentative & Alternative Communication Supporting Children and Adults with Complex Communication Needs*. Saatavilla <https://brookespublishing.com/wp-content/uploads/2020/01/Beukelman-First-Proofs-Excerpt.pdf>
- Burakoff, K. & Lahti, S. (2020). Olemuskieli kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen välineenä. Teoksessa A. L. Karjalainen, K. Wallenius-Penttilä (toim.), *Eri tavoin kommunikoivien kohtaaminen sosiaali- ja terveysalan työssä* (s. 136–156). Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu
- Cp-liitto. Tietoa ja materiaaleja. Cp-vamma. Liitännäisoireet. Saatavilla 25.3.2021 <https://cp-liitto.fi/cpvamma/#liit-nn-isoireet>
- Finlex. Lainsäädäntö. Säädökset alkuperäisinä. 2018. 540/2018. Saatavilla 10.3.2021 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540#Lidp447145488>
- Granlund, M. & Olsson, C. (1994). *Enemmän vuorovaikutusta: Kurssiaineisto. Teoriakirja*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Heikkilä, T. (2014). *Tilastollinen tutkimus*. Helsinki: Edita.

- Heinämäki, L. (2004). *Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa: Erityispäivähoito - lapsen mahdollisuus*. Helsinki: Stakes.
- Heister Trygg, B., Rautakoski, P. & Trygg, B. H. (2010). *Graafinen kommunikointi: Esineet, kuvat ja symbolit puhetta tukevassa ja korvaavassa kommunikoinnissa*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
<https://www.autismiliitto.fi/autismikirjo/autismi>
- HUS. Hoidot ja tutkimukset. Neuropsykiatriset häiriöt lapsilla. Saatavilla 29.12.2020 <https://www.hus.fi/hoidot-ja-tutkimukset/neuropsykiatriset-hairiot-lapsilla>
- Huuhtanen, K. (2011). *Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa* (Uud. laitos.). Helsinki: Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opike.
- Huuhtanen, K. (2012). *Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa* (Uud. laitos.). Helsinki: Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opike.
- Jansson-Verkasalo, E. & Guttorm, T. (2010). Varhainen kielen kehitys ja sen ennusmerkit. Teoksessa P. Korpilahti, O. Aaltonen, & M. Laine (toim.), *Kieli ja aivot: Kommunikaation perusteet, häiriöt ja kuntoutus* (s.182–188). (Turun yliopisto Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus).
- Jäntti, E. & Savinainen, R. (2018). *Nepsyt: Erityistä elämää*. Hämeenlinna: Karisto
- Kananen, J. (2010). *Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas*. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu
- Kielen kehityksen keskeisiä saavutuksia. Käypä hoito -suositus (21.4.2021). Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. Saatavilla <https://www.kaypahoito.fi/nix01470>
- Kontu, E., Suhonen, E. (2006). *Erityispedagogiikka ja varhaislapsuus*. Helsinki: Palmenia.
- Korhonen, N. & Timonen, N. (2012). *Toimintataulujen käyttö vuorovaikutuksen tukena leikkitilanteissa päiväkodin integroidussa erityisryhmässä*. (Opinnäytetyö, Laurea-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma). Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2012111915556>

- Lastenmielenterveystalo.fi. Ammattilaisille. Häiriöt. Neuropsykiatriset häiriöt. Aistisäätelyhäiriöt. Saatavilla 6.1.2021 https://www.mielenterveystalo.fi/lapset/ammattilaisille/hairiot/neuropsykiatriset_hairiot/Pages/aistisaatelyhairiot.aspx
- Launonen, K. & Korpijaakko-Huuhka, A. (2009). *Kommunikoinnin häiriöt: Syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita* (7. muuttam. p.). Helsinki: Gaudeamus.
- Leskinen P. (2008) *Äidin vuorovaikutuksellinen käyttäytyminen ja lapsen jaetun tarkkaavaisuuden taidot lapsen varhaisen kielellisen ja kognitiivisen kehityksen ennustajina*. (Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteiden laitos). Saatavilla https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/21244/URN_NBN_fi_jyu-200906121726.pdf
- Lindgren P. (2014) *Normaali, hidas, poikkeava vai erityinen? Lapsi kielen kehityksen matkassa*. (Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö). Saatavilla <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96115/gradu07202.pdf?sequ>
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Vanhemmille. Tietoa lapsiperheen elämästä. Vanhemmuus ja kasvatus. Lapsen ja vanhemman varhainen vuorovaikutus. Saatavilla 4.3.2021 <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/vanhemmuus-ja-kasvatus/lapsen-ja-vanhemman-varhainen-vuorovaikutus/>
- Mieli. Mielenterveys. Ihmissuhteet. Vuorovaikutus. Saatavilla 21.3.2021 <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/ihmissuhteet/vuorovaikutustaitoja-voi-oppia>
- Nurmi J., Ahonen T., Lyytinen H., Lyytinen P., Pulkkinen L. & Ruoppila I. (2014) *Ihmisen psykologinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. Vastuualueet. Varhaiskasvatus. Varhaiskasvatuspalvelut. Saatavilla 9.3.2021 <https://minedu.fi/varhaiskasvatuspalvelut>
- Opetushallitus. Koulutus ja tutkinnot. Varhaiskasvatus. Mitä on varhaiskasvatus? Saatavilla 9.3.2021 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus>

- Opetushallitus. Koulutus ja tutkinnot. Varhaiskasvatus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Saatavilla 10.3.2021 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Papunet. Materiaalia. Kuvatyoäkalu. Avaa kuvatyoäkalu. Saatavilla 5.1.2021 <https://kuvatyoäkalu.papunet.net/#/muokkaa/1870789>
- Papunet. Teemat. Kuvakommunikointi. Oppaita kommunikoinnista, vuorovaikutuksesta ja apuvälineistä. Kuvat kommunikoinnissa. Saatavilla 6.1.2021 https://papunet.net/sites/papunet.net/files/materiaalia/Julkaisut/kuvat_kommunikoinnissa_2014.pdf
- Papunet. Tietoa. Mitä on puhevammaisuus. Saatavilla 12.12.2020 <https://papunet.net/tietoa/mita-on-puhevammaisuus>
- Papunet. Tietoa. Mitä on puhevammaisuus. Syyt ja ilmenemismuodot. Saatavilla 5.3.2020 <https://papunet.net/tietoa/puhevammaisuuden-syyt-ja-ilmenemismuodot>
- Papunet. Tietoa. Palvelut ja tukitoimet. Apuvälinepalvelut. Saatavilla 11.12.2019 <https://papunet.net/tietoa/apuvälinepalvelut-tietoa-kommunikoinnin-apuvälineiden-hankinnasta>
- Papunet. Tietoa. Palvelut ja tukitoimet. Kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheet. Saatavilla 3.6.2019 <https://papunet.net/tietoa/kommunikoinnin-kuntoutuksen-vaiheet>
- Papunet. Tietoa. Palvelut ja tukitoimet. Kommunikoinnin kuntoutus. Saatavilla 9.12.2019 <https://papunet.net/tietoa/kommunikoinnin-kuntoutus>
- Papunet. Tietoa. Puhetta korvaava kommunikointi. Eleet ja olemuskieli viestinnässä. Saatavilla 22.9.2020 <https://papunet.net/tietoa/eleet-ja-olemuskieli-viestinnassa>
- Papunet. Tietoa. Puhetta korvaava kommunikointi. Saatavilla 23.6.2020 <https://papunet.net/tietoa/puhetta-korvaava-kommunikointi-eli-aac>
- Papunet. Tietoa. Puhetta korvaava kommunikointi. Tukiviittomat. Viittoman rakenne. Saatavilla 14.11.2019 <https://papunet.net/tietoa/viittoman-rakenne>
- Papunet. Tietoa. Vuorovaikutus ja kommunikointi. Jos vuorovaikutus ei etene tavalliseen tahtiin. Saatavilla 11.12.2019 <https://papunet.net/tietoa/jos-vuorovaikutus-ei-etene-tavalliseen-tahtiin>

- Papunet. Tietoa. Vuorovaikutus ja kommunikointi. Varhaiset vuorovaikutuskokemukset. Saatavilla 16.9.2019 <https://papunet.net/tietoa/varhaiset-vuorovaikutuskokemukset>
- Pollari, A. (2011). *AAC:n käyttö opetus- ja ohjaustilanteissa. Laadullinen taustatutkimus AAC:n käytöstä integroidussa päiväkotiryhmässä.* (Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteiden laitos). Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201103061854>
- Puustjärvi, A. (2011). Mitä on ADD? Saatavilla 29.12.2020 https://adhd-tuoksi.fi/wp-content/uploads/2015/06/ADD_esite_netiver-sio_06_2015.pdf
- Saavutettavuusvaatimukset. Digipalvelulain vaatimukset. Videoiden ja äänilähetysten saavutettavuus. Laki. Saatavilla 6.1.2021 <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/digipalvelulain-vaatimukset/videoiden-ja-aanilahetysten-saavutettavuus/#laki>
- Sandberg, K. (2018). *ADHD ja oppimisen tuki - huomioi yksilölliset tarpeet ja vahvuudet.* Jyväskylä: PS-kustannus.
- Siiskonen T., Aro T., Ahonen T., Ketonen R. & Vehniäinen J. (2014). *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa.* 4. uud. p. ed. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisut. Varhaiskasvatustyöryhmän muistio. Saatavilla 17.03.2021 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201504224963>
- Tauriainen, L. (2000). *Kohti yhteistä laatua: Henkilökunnan, vanhempien ja lasten laatukäsitykset päiväkodin integroidussa erityisryhmässä.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Käsikirjat. Vammaispalvelujen käsikirja. Tuki ja palvelut. Sopeutumisvalmennus. Kommunikaatio-opetus ja ohjaus. Saatavilla 4.10.2019 https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/sopeutumisvalmennus/kommunikaatio-opetus-ja-ohjaus#aac_ohjaus
- Terveyskirjasto. Nykimishäiriöt (Touretten oireyhtymä). Saatavilla 29.12.2020 https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00524

- Tetzchner, S. v., Martinsen, H., Launonen, K. & Von Tetzchner, S. (1999). *Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Tietoarkisto. Laadullinen käsikirja. Teemoittelu. Saatavilla 18.03.2021
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/>
- Tourette. Tourette. Mikä on TS? Saatavilla 29.12.2020. <http://www.tourette.fi/tourette/>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (5. uud. p.). Helsinki: Tammi.
- Valli, R. & Aarnos, E. (2018). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* (5., uudistettu painos.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Valtioneuvosto. Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisut. Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. Saatavilla 17.3.2021 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201309236237>
- Vernerin. Arki ja palvelut. Kuntoutus. Autismikuntoutus. Autismin kirjo. Saatavilla 29.12.2020 <https://verneri.net/yleis/autismin-kirjo>
- Vernerin. Arki ja palvelut. Kuntoutus. Autismikuntoutus. Opitaan aistien avulla. Saatavilla 29.12.2020 <https://verneri.net/yleis/opitaan-aistien-avulla>
- Viittala, K. (2007). *Lasten yhteinen varhaiskasvatus: Erityisestä moninaisuuteen*. (2. painos.). Tampere: Tampere University Press.
- Väestöliitto. Hyvä kysymys. Artikkelit. Nuoret. Ihmissuhteet. Ihmissuhteet perustuvat vuorovaikutukseen. Saatavilla 18.10.2018 <https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/ihmissuhteet-perustuvat-vuorovaikutukseen/>

LIITE 1. Saatekirje 1 varhaiskasvatusryhmän ohjaajille

Hei!

Olemme kolmannen vuoden opiskelijoita Diakonia-ammattikorkeakoulusta. Opiskelemme puhevammaisten tulkeiksi sekä kommunikaatio-ohjaajiksi. Teemme opinnäytetyötä ja aiheenamme on AAC-menetelmien käyttö neuropsykiatrisia erityispiirteitä omaavien lasten kanssa integroidussa päiväkotiryhmässä. Haluamme selvittää AAC-menetelmien käyttöä, käyttämättömyyttä ja mahdolliset käyttämättömyyden syitä nykyhetkessä.

Osana opinnäytetyötä suunnittelemme ja toteutamme kommunikaatiota edistävää ryhmätoimintaa. Ryhmätoiminnan jälkeen haluamme selvittää, ovatko kokemukset AAC-menetelmistä muuttuneet ja vaikuttaako AAC-menetelmien käyttö päiväkotiympäristön vuorovaikutus- ja kommunikaatitilanteissa positiivisesti. Selvitämme käyttökokemuksia AAC-menetelmistä varhaiskasvatuksen opettajien ja ohjaajien näkökulmasta.

Työmme tarkoitus on kartoittaa AAC-menetelmien hyötyjä varhaiskasvatuksen vuorovaikutustilanteissa. Vuorovaikutustilanteissa osapuolina ovat neuropsykiatrisia erityispiirteitä omaavat lapset ja varhaiskasvatuksen henkilökunta. Tavoitteena on edistää AAC-menetelmien käyttöä, kommunikaatiota ja vuorovaikutustilanteiden sujuvuutta varhaiskasvatuksessa.

Toteutamme produktion toiminnallisella pienryhmällä. Ennen ryhmätoimintaa ja sen jälkeen lähetämme varhaiskasvatuksen henkilökunnalle kyselyn AAC-menetelmien käyttökokemuksista. Pyrimme kuvaamaan AAC-menetelmien hyötyjä kommunikaatio- ja vuorovaikutustilanteissa.

Opinnäytetyö etenisi siten, että maaliskuussa toteuttaisimme kyselyn henkilökunnalle liittyen kokemuksiin AAC-menetelmistä. Lapsille ja ohjaajille suunnattu toiminnallinen ryhmä alkaisi huhtikuun alussa. Ryhmää pidettäisiin noin 3 kertaa

päiväkotiin aikataulut huomioon ottaen. Toinen kysely henkilökunnalle toteutetaan toukokuussa. Teemme pikimmiten vanhemmille lähetettävän kirjeen. Ollaan yhteyksissä!

Terveisin Laura Väisänen, Eeva-Maria Koskinen ja Aino Rihti

LIITE 2. Saatekirje varhaiskasvatusryhmän lasten vanhemmille

Hei!

Olemme Laura, Eeva ja Aino. Opiskelemme puhevammaisten tulkeiksi ja kommunikaatio-ohjaajiksi Diakonia-ammattikorkeakoulussa. Teemme opinnäytetyötä, jonka aiheena on AAC-menetelmien käyttö integroidussa päiväkotiryhmässä, jossa on neuropsykiatrisia erityispiirteitä omaavia lapsia. AAC-menetelmillä tarkoitetaan puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä, kuten kuvia tai tukiviittomia. Neuropsykiatrisiin erityispiirteisiin kuuluvat autismin kirjo, Aspergerin oireyhtymä, ADHD, ADD, Touretten syndrooma ja kehityksellinen kielihäiriö.

Pidämme kolme leikkituokiota x-ryhmässä huhtikuun alussa. Leikkituokiot pidetään 30.3, 2.4 ja 22.4 päiväkodin tiloissa, päiväkodin henkilökunnan ollessa paikalla. Leikkihetkissä käytämme kommunikaatiomateriaalia, esimerkiksi kuvia vuorovaikutuksen parantamiseksi. Leikkituokioiden tarkoitus on sekä tuottaa materiaalia opinnäytetyötämme varten, että parantaa lasten vuorovaikutustaitoja.

Havainnoimme ryhmää yleisellä tasolla vuorovaikutuksen näkökulmasta, säilyttäen osallistujien anonymiteetin. Emme taltioi leikkituokioita.

Opinnäytetyömme ilmestyy Theseus -sivustolle 2021 toukokuussa (theseus.fi). Mikäli herää kysymyksiä, meihin voi ottaa yhteyttä sähköpostitse nepsy@diak.onmicrosoft.com tai puhelinnumerosta 050 444 3406.

Kiitos, kun olette osana ajankohtaisen ja tärkeän aiheen tutkimusta! 😊

Ystävällisin terveisin,

Eeva-Maria Koskinen, Laura Väisänen ja Aino Rihti

LIITE 3. Saatekirje 2 varhaiskasvatusryhmän ohjaajille

Hei!

Olemme neljännen vuoden opiskelijoita Diakonia-ammattikorkeakoulusta Turusta. Opiskelemme puhevammaisten tulkeiksi ja kommunikaatio-ohjaajiksi. Teemme opinnäytetyötä ja aiheenamme on AAC-menetelmien käyttö neuropsykiatrisia erityispiirteitä omaavien lasten kanssa integroidussa päiväkotiryhmässä.

Työmme tarkoituksena on kartoittaa AAC-menetelmien hyötyjä varhaiskasvatuksen vuorovaikutustilanteissa. Tavoitteena on edistää AAC-menetelmien käyttöä, kommunikaatiota ja vuorovaikutustilanteiden sujuvuutta varhaiskasvatuksessa. Osana opinnäytetyötä olemme toteuttaneet Pupun Pulmakulma- videosarjan, jossa käsittelemme nepsy-lapsille tyypillisiä tilanteita, joissa saattaa ilmetä haasteita. Videoissa käsitellään leikki- ja tunnetaitoja, aistiyliherkkyyksiin liittyviä haasteita ja rentoutumista.

Videoiden tarkoituksena on tuoda näkyväksi varhaiskasvatuksen ohjaajille, kuinka AAC-menetelmiä voi hyödyntää vuorovaikutuksen tukena päiväkodin arjessa lasten kanssa. Tällä hetkellä etsimme päiväkotiryhmää, joka olisi halukas katsomaan tekemämme videot lasten kanssa ja vastaamaan kyselyyn, jolla kartoitamme videoiden toimivuutta ja reaktioita.

Aikataulu on valitettavasti kiireinen, sillä lähetämme opinnäytetyön arviointiin maaliskuun lopulla ja analyysille on jäätävä aikaa. Toteutus olisi siis mahdollisimman pian.

Tiedustelemme, olisiko päiväkotinne x-ryhmällä kiinnostusta lähteä mukaan tähän projektiin?

Ystävällisin terveisin,

Laura Väisänen, Eeva-Maria Koskinen ja Aino Rihti

Diakonia-ammattikorkeakoulu

LIITE 4. Kysely 1A varhaiskasvatusryhmän ohjaajille

AAC-MENETELMÄT JA NEUROPSYKIATRISET ERITYISPIIRTEET VARHAISKASVATUKSESSA

Kysely integroidun päiväkotiryhmän varhaiskasvattajille

AAC-menetelmät

AAC-menetelmillä tarkoitetaan puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä, kuten kuvia tai tukiviittomia.

Mieti päiväkodin arkea. Millaisissa vuorovaikutustilanteissa on haasteita?

Millaisia AAC-keinoja päiväkodissa on ollut käytössä? Missä tilanteissa?

Oletko itse käyttänyt AAC-keinoja kommunikoinnin tukena x-ryhmässä?

Millaisissa tilanteissa AAC-keinot ovat olleet hyödyllisiä?

Tuntuuko AAC-keinojen käyttö helpolta/vaikealta? Miksi?

Ovatko AAC-keinot vaikuttaneet lapsen kommunikointiin tai kielelliseen kehitykseen? Onko havaittavissa eroa kielen kehityksessä neuroepätyypillisten/neurotyypillisten lasten välillä?

Koetteko tarvitsevanne lisää tietoa tai koulutusta AAC-menetelmistä?

Millaista materiaalia toivot vuorovaikutuksen tukemiseen päiväkotiryhmässä?

LIITE 5. Kysely 1B varhaiskasvatusryhmän ohjaajille

AAC-menetelmät ja neuropsykiatriset erityispiirteet varhaiskasvatuksessa

Kysely videoista ja AAC-materiaaleista

Kysymme seuraavaksi palautetta videoista ja niissä käytettävistä kommunikointia tukevista materiaaleista.

Materiaaleja ovat sosiaaliset tarinat, päivästrukturi, tunnekortit, tunnetilamittari ja toimintataulu. Vastaukset ovat anonyymeja ja käytämme niitä opinnäytetyömme analyysissa.

Kysymyksiä Pupun pulmakulma -videoista

Miten olet ehtinyt tutustua materiaaleihin ja videoihin? Ovatko ne olleet käytössä päiväkodin arjessa?

Koitko videoiden aihepiirit hyödyllisiksi? Miten?

Miten videoihin tutustuttiin yhdessä lasten kanssa?

Miten lapset reagoivat videoihin? Mitä ajatuksia lapsilla heräsi videoista?

Mitä uutta opit videoista? Pystytkö soveltamaan opittua käytännössä?

Kysymyksiä kommunikointia tukevista materiaaleista

Mitkä materiaaleista olivat erityisen toimivia?

Missä tilanteissa käytit tai voisit käyttää materiaaleja?

Koetko, että materiaaleista voisi olla pidemmällä aikavälillä hyötyä lasten vuorovaikutuksessa?

Olivatko videoiden ja materiaalien ohjeet selkeitä ja ymmärrettäviä? Mitä jäi puuttumaan tai mitä kysymyksiä ohjeet herättivät? Mikä oli hyödyllistä?

Sana on vapaa. Kehittämisehdotuksia? Risuja ja ruusuja?

Kiitos paljon vastauksista! :)

LIITE 6. Kysely 2 varhaiskasvatusryhmän ohjaajille

Pupun Pulmakulma -videoiden kysely

1. Onko integroidussa päiväkotiryhmässänne ollut käytössä AAC-menetelmiä lasten kanssa?

Kyllä

Ei

2. Jos vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, mitä AAC-menetelmiä on ollut käytössä?

3. Millaisiin tilanteisiin kaipaisit tukikeinoja nepsy-lasten kanssa?

Ohjatut leikkitilanteet

Vapaat leikkitilanteet

Siirtymät

Ohjeistaminen

Rauhoittuminen

Tunnetaidot

Muuta, mitä?

Kysymme seuraavaksi palautetta videoista ja niissä käytettävistä kommunikointia tukevista materiaaleista.

Materiaaleja ovat sosiaaliset tarinat, päivästrukturi, tunnekortit, tunnetilamittari ja toimintataulu. Vastaukset ovat anonyymeja ja käytämme niitä opinnäytetyömme analyysissa.

4. Koitko videoiden aihepiirit hyödyllisiksi? Miten?

5. Miten videoihin tutustuttiin yhdessä lasten kanssa?

6. Miten lapset reagoivat videoihin?

Lapset olivat kiinnostuneita videoista

Lapset eivät kiinnostuneet videoista

Jotenkin muuten, miten?

7. Opitko jotain uutta videoista?

Kyllä

Ei

8. Jos vastasit edelliseen kyllä, mitä uutta opit?

9. Pystytkö soveltamaan videoista opittua käytännössä työssäsi?

Kyllä

Ei

10. Videoilla käytettiin kommunikointia tukevia materiaaleja. Mitkä materiaaleista kokisit hyödyllisiksi omassa työssäsi?

Sosiaalinen tarina

Päivästrukturi

Toimintataulu

Tunnekortit

11. Missä tilanteissa voisit käyttää materiaaleja tai hyödyntää videoissa esitettyjä toimintatapoja?

12. Koetko, että materiaaleista voisi olla pidemmällä aikavälillä hyötyä lasten vuorovaikutuksessa?

Kyllä

Ei

13. Sana on vapaa. Kehittämisehdotuksia? Risuja ja ruusuja?

Kiitos vastauksesta!

LIITE 7. Kommunikointimateriaalien ja videoiden ohjeistukset

Pupun pulmakulma – vinkkejä videoiden käyttämiseen

Pupun pulmakulma -videosarja koostuu neljästä erillisestä videosta. Kussakin videossa aiheena on jokin nepsy-lapselle tyypillisesti haastava tilanne. Videot kannattaa katsoa ensimmäisellä kerralla yhdessä lasten kanssa, jotta lapsille mahdollisesti herääviin kysymyksiin voi vastata. Myöhemmin lapsi voi katsella videoita myös itsenäisesti.

Videoiden tavoitteena on kaksi asiaa:

- Havainnollistaa lapsille haastavien tilanteiden olemassaoloa ja sitä, kuinka niitä voidaan ratkaista. Pupun kohtaamat haasteet voivat olla lapselle samaistuttavia.
- Toinen tavoite on antaa lasten kanssa työskenteleville aikuisille konkreettisia vinkkejä haastavien tilanteiden ratkaisemiseksi. Videoilla mallinnetaan kommunikointia ja vuorovaikutusta tukevan materiaalin käyttöä. Materiaaleja voidaan käyttää vastaavissa tilanteissa videoiden osoittamalla tavalla.

Alla jokaisesta materiaalista yksityiskohtaisemmat ohjeet.

Kuinka voin pyytää lelua kaverilta -sosiaalinen tarina

Tämän sosiaalisen tarinan tarkoitus on ohjeistaa, kuinka lelua voi pyytää toiselta lapselta. Tarina kuvaa tilannetta vaihe vaiheelta ja kuvissa on aikuisen avuksi selkokielistetty teksti. Aikuisen mallintaminen, eli kuvien näyttäminen ja puhuminen yhtäaikaisesti, tukee lapsen ymmärrystä.

Kun näytät sosiaalisen tarinan kuvia lapselle, näytä yhtä kuvaa riittävän kauan, älä kääntelee kuvia liian nopeasti. Kuvista on pyritty tekemään lapselle mielekkäitä

ja riittävän yksinkertaisia, jotta lapsen mielenkiinto kuvia kohtaan säilyisi. Kun mallinnat lapselle sosiaalista tarinaa, pyri saamaan lapsen huomio kiinnittymään sinuun ja kuviin.

Sosiaalisen tarinan avulla lasta voidaan opettaa ennakoimaan ja käyttäytymään oikein. Aikuinen käy sosiaalista tarinaa lapsen kanssa läpi ensin yhdessä, jonka jälkeen lapsi voi tutustua kuviin myös itse. Sosiaalista tarinaa tulee näyttää lapselle useamman kerran, jolloin lapsen ymmärrys tilannetta kohtaan lisääntyy.

Sosiaalisen tarinan mallintamisen vaiheet:

- Pyri saamaan rauhallinen hetki ja lapsen huomio itseesi
- Näytä kuvia ja puhu samaan aikaan
- Anna lapselle aikaa tutkailla jokaista kuvaa
- Mallinna sosiaalista tarinaa useasti, jotta lapsen ymmärrys vahvistuisi
- Riitatilanteissa tarina voi toimia muistutuksena

Sosiaalinen tarina

(tilanteesta, jossa aistiyliherkkyys tuottaa haasteita lapselle)

Aistiyliherkän lapsen voi olla hankala keskittyä tilassa, jossa on paljon hälyä, meteliä ja ihmiset puhuvat päällekkäin. Tällöin tilannetta voidaan käydä läpi sosiaalisen tarinan avulla. Sosiaalisen tarinan tavoitteena on selkeyttää lapselle tapahtumien kulkua ja asioiden syy-seuraussuhteita. Sosiaalisessa tarinassa kannattaa tutustua aluksi yhdessä ohjaajan kanssa ja myöhemmin lapsi voi myös itsenäisesti katsoa sosiaalisesta tarinasta, kuinka ikävältä tuntuvaan tilanteeseen voidaan saada helpotusta.

Kyseistä sosiaalista tarinaa voidaan käyttää myös puhe-esineen käytön opetteluun. Puhe-esineen tarkoituksena on auttaa lapsia hahmottamaan, kenellä on puheenvuoro. Sitä voidaan käyttää esimerkiksi aamupiirissä tai ohjatuissa jutustelu- ja lukuasioissa. Kun lapsi saa esineen käteensä, on hänen vuoronsa puhua. Aistiyliherkälle lapselle esineen käyttö ryhmässä voi lisätä rauhallisuuden ja selkeyden tunnetta.

Sosiaalista tarinaa läpikäydessä aikuisen on tärkeä sanoittaa kuvien merkitystä. Voit kertoa lapselle kuvista esimerkiksi seuraavalla tavalla:

Kuva 1: Täällä on nyt aika kova meteli.

Kuva 2: Onko sinun vaikea keskittyä?

Kuva 3: Voimme käyttää tätä esinettä antamaan puheenvuoroja.

Kuva 4: Kun esine on sinulla, on vuorosi puhua.

Kuva 5: Voit myös laittaa kuulokkeet päähäsi ja se on ihan ok.

Tunnekortit ja tunnemittari -ohjeet

Tunnekortit auttavat lasta tunnistamaan tunteita, niihin liittyviä fyysisiä tuntemuksia ja seurauksia. Aikuinen voi sanottaa tunteita ja tuntemuksia lapselle, mikäli hänellä on vaikeuksia yhdistää kehon fyysisiä tuntemuksia ja tunteita keskenään. Kortit auttavat myös huomioimaan toisten tuntemusten ymmärtämistä.

Voit käyttää tunnekortteja esim. näin:

- Aseta kortteja lapsen eteen. Älä laita kerralla liikaa kortteja, rajaa itse mitä tunteita käsittelette
- Kerro, millaisia eri tunteet ovat:
  - positiivisia, negatiivisia, vaikeita, helppoja jne.
- Muista kertoa lapselle, että kaikkien tunteiden tunteminen on luonnollista
- Jos lapsella on jokin tunne juuri nyt, eikä hän meinaa päästä siitä yli, voit auttaa lasta ymmärtämään omaa tuntemustaan näyttämällä kortteja ja sanoittamalla, mitä se tarkoittaa

Tunnemittarilla lapselle voi näyttää, mikäli jokin tunne tai käytös on menossa liiallisuuksiin ja että nyt pitäisi yrittää rauhoittua. Esimerkiksi lapsen kiukun ollessa keltaisella alueella ja tunteen kiihtyessä turhan voimakkaaksi, näytä lapselle keltaista korttia ja sanoita sen merkitys. Pyri saamaan lapsen ymmärrys ja rauhoit-

tuminen aikaan. Vihreä kortti tarkoittaa, että tunne tai käytös on hallinnassa, keltainen tarkoittaa, että kohta tunne tai käytös on liian rajua ja punainen kortti tarkoittaa, että käytös on mennyt jo liian rajuksi. Voit siirtää mittarissa olevaa helmeä sen mukaan, mitä haluat lapselle viestittää, onko tunne liian voimakas vai hallinnassa. Jätä mittari lapselle näkyviin johonkin paikkaan, esimerkiksi sinitarralla seinälle.

Päivästrukturi (rentoutus)

Päivästruktuurin tarkoituksena on jäsentää tulevan päivän tapahtumia ja mitä seuraavaksi on tapahtumassa.

Ohjaaja voi mallintaa lapsille päivästruktuuria tai lapset voivat itse katsoa strukturista, mitä tapahtuu seuraavaksi. Osoita kuvaa ja kerro samalla mitä kuvassa tapahtuu.

Puhe hidastuu ja selkeytyy luonnollisesti osoittamalla kuvia. (Mallin päivästruktuurin käyttöön löydät myös Rentoutusvideolta).

Voit mallintaa esimerkiksi näin:

-Mitä meillä on seuraavaksi?

(Voitte myös käydä läpi, mitä äsken on tapahtunut, esim. lounas)

-Kello on nyt 12 *(osoita kellonkuvaa)*

-Meillä on rentoutushetki *(osoita rentoutushetken kuvaa)*

Voit käyttää strukturissa olevaa nuolta osoittamaan tämänhetkistä aikaa/tapahtumaa.

Päivästruktuuriin voi rakentaa kunkin päivän aikataulun, kuvissa on tarrakiinnitys. Kuvia voi tarvittaessa tehdä Papunetin kuvatyökalun avulla. Kuvia voi käyttää myös muuhun tarkoitukseen, esimerkiksi irtokuvina havainnoimaan tiettyä tilannetta.

Toimintataulu – rentoutus

Toimintataulua voi käyttää ennen rentoutuksen alkamista. Toimintataulun tavoitteena on auttaa selkeyttämään lapselle sitä, miksi rentoutusta tehdään, mitä rentoutuksen aikana tapahtuu ja mikä hänen roolinsa rentoutuksessa on.

Toimintataulua käytetään osoittamalla kuvia samalla, kun kerrotaan kuvissa näkyvä asia. Puhe hidastuu ja selkeytyy luontaisesti, kun kuvia osoitetaan. Toimintataulua voit käyttää myös muissa tilanteissa.

(Rentoutusvideolla näet myös ohjeen, kuinka toimintataulua voi käyttää).

Voit kertoa esimerkiksi näin:

(kuva 1) Voit tehdä rentoutuksen, kun olo on kiukkuinen (kuva 2) tai levoton (kuva 3) tai haluat ottaa hetken ihan rennosti.

(kuva 4) Rentoutukseen tarvitaan hiljainen ja rauhallinen tila.

(kuva 5) Voit sulkea silmäsi, jos haluat.

(kuva 6) Kuuntele ohjeita

(kuva 7) ja ota mukavan rento asento.

(kuva 8) Rentoutuksen jälkeen tulee mukavan rento olo.

LIITE 8. Verkkolinkit videomateriaaleihin

YouTube Diakonia-ammattikorkeakoulu:

Pupun Pulmakulma - Leikitään yhdessä

<https://youtu.be/YCsl8d0z9oY>

Pupun Pulmakulma - Haluan keskittyä

<https://youtu.be/2zp0s2V1EVo>

Pupun Pulmakulma - Rentoutumishetki

<https://youtu.be/5UCyLQS0roc>

Pupun Pulmakulma - Mikä harmittaa

https://youtu.be/yP3PHMPVy_w